

Brüssel, 16.10.2013
COM(2013) 700 final

KOMISJONI TEATIS EUROOPA PARLAMENDILE JA NÕUKOGULE

Laienemisstrateegia ja peamised ülesanded aastatel 2013-2014

{SWD(2013) 411 final}
{SWD(2013) 412 final}
{SWD(2013) 413 final}
{SWD(2013) 414 final}
{SWD(2013) 415 final}
{SWD(2013) 416 final}
{SWD(2013) 417 final}
{SWD(2013) 418 final}

KAKSKÜMMEND AASTAT KOPENHAAGENI TIPPKOHTUMISEST

PÕHIKÜSIMUSED KÕIGEPEALT: ÕIGUSRIIK, DEMOKRAATIA JA MAJANDUS

I. LAIENEMISKAVA

Kakskümmend aastat tagasi oli Lääne-Balkan konfliktis lõhestunud piirkond. Samal ajal leppis Euroopa Liit kokku Kopenhaageni kriteeriumidena tuntud tingimustes, mis käsitlesid uute liikmesriikide ELiga ühinemist. Kopenhaageni kriteeriumid toetusid ELi aluseks olevatele väärtustele, milleks on demokraatia, õigusriigi põhimõte, põhiõiguste austamine ning toimiv turumajandus. See sillutas teed ajaloolistele muutustele ning Kesk- ja Ida-Euroopa riikide ühinemisele.

Kümme aastat hiljem, 2003. aasta Thessaloniki tippkohtumisel esitas EL kõigile Lääne-Balkani riikidele ELi liikmesuse kohta selge perspektiivi, mille kohaselt tuleb ühinemiseks täita vajalikud tingimused, mis hõlmavad eelkõige Kopenhaageni kriteeriume ning stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi tingimusi.

Horvaatia on nimetatud tingimused täitnud. Pärast ühinemislepingu ratifitseerimist kõigi liikmesriikide poolt sai Horvaatiast 1. juulil 2013 Euroopa Liidu 28. liikmesriik. Horvaatia on esimene riik, kes on läbinud stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi. Horvaatia ühinemine on näide laienemisprotsessi ümberkujundavast ja stabiliseerivast mõjust ning ELi nn pehmest jõust.

Aprillis **Serbia** ja **Kosovo*** vahel saavutatud ajalooline kokkulepe kinnitab veelgi ELi perspektiivi ja rolli mõju sügavate ajalooaavade parandamisel. See peegeldab olulisel määral ka mõlema riigi poliitilise juhtkonna julgust. Juunis otsustas Euroopa Ülemkogu alustada ühinemisläbirääkimisi Serbiaga ning nõukogu andis loa alustada ELi ja Kosovo vahel läbirääkimisi stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu sõlmimise üle.

Käesolev aasta on olnud laienemisprotsessis osalevatele riikidele märkimisväärne.

2013. aasta juunis kiitis **Montenegro** heaks ulatuslikud tegevuskavad, mis käsitlevad kohtusüsteemi ja põhiõigusi ning õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi hõlmavaid peatükke. Seda tehti kooskõlas uue lähenemisviisiga, et leida lahendus kõnealustes peatükkides käsitletud probleemidele juba ühinemisprotsessi alguses. **Albaanias** tähendab erakondadeülene toetus peamistele reformidele, parlamendivalimiste nõuetekohane läbiviimine ja täiendavad meetmed korruptsiooni- ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses seda, et kandidaatriigi staatus on jõudnud käeulatusse. **Endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis** suudeti aasta esimeses pooles poliitilisele kriisile lahendus leida, kuid endiselt teeb muret eelkõige sõna- ja meediavabaduse olukord. Meetmeid on võetud heanaaberlike suhete parandamiseks. Laiemas kontekstis on oluline saavutada läbimurre ÜRO vahendatavatel riiginime käsitlevatel läbirääkimistel. **Bosnias ja Hertsegoviinas** takistab ELiga ühinemisel edusammude tegemist ning majanduse väljavaateid poliitilise tahte puudumine reformide rakendamisel ja võimetus rakendada Sejdići-Finci kohtuasjas tehtud otsust.

Türgis tehti edusamme kohtusüsteemi ja muude reformide läbiviimisel ning septembris esitati kauaoodatud demokratiseerimise pakett. Kurdistani Töölisparteiga (PKK) jätkati rahukõnelusi, eesmärgiga lõpetada terroriaktid ja vägivald riigi kaguosas ning leida lahendus

* Kõnealune määratlus ei piira Kosovo staatust käsitlevaid seisukohti ning on kooskõlas ÜRO Julgeolekunõukogu resolutsiooniga nr 1244/99 ja Rahvusvahelise Kohtu arvamusega Kosovo iseseisvusdeklaratsiooni kohta.

kurdi küsimusele. Muret tekitav oli aga viis, kuidas koheldi rahvahulki, kes avaldasid meelt Istanbulis Gezi pargis kavandatud kinnisvaraarenduse vastu. See juhtum rõhutas, et EL peab jätkuvalt jääma reformide läbiviimise võrdluspunktiks.

Islandi uus valitsus on ühinemisläbirääkimised ELiga peatanud ning teatanud, et neid ei jätkata enne, kui on toimunud referendum.

Ühinemisprotsess on täna palju rangem ja laiaulatuslikum kui varem. See peegeldab ELi poliitika arengut ning eelmistest laienemistest saadud kogemusi. Protsess toetub rangetele, kuid õiglastele tingimustele, mille kohaselt sõltub liikmesus meetmetest, mida iga riik kehtestatud kriteeriumide täitmiseks võtab. Varasemate kogemuste põhjal võib öelda, et kõige olulisem on leida kõigepealt lahendus **põhiõiguste täitmisega seonduvale**.

Praegu on laienemisprotsessi keskmes **õigusriigi põhimõtte järgimine**. Nõukogu poolt 2011. aasta detsembris kinnitatud uue lähenemisviisi kohaselt peavad riigid lahendama kohtusüsteemireformi ning organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastase võitlusega seotud probleemid juba ühinemisläbirääkimiste alguses. Sellega antakse riikidele reformide rakendamisel tulemuste saavutamiseks võimalikult palju aega, tagades nii reformide sügavale juurdumise ning pöördumatuse. Kõnealune uus lähenemisviis on oluline osa Montenegroga kasutatavast läbirääkimisraamistikust ning selle järgi kujundatakse ka meetmed, mida komisjon rakendab laienemisprotsessis osalevate ülejäänud riikide suhtes.

Viimase viie aasta üleilmne majanduskriis on kõigi riikide puhul tõstnud esile vajaduse põhjalikult läbi vaadata ning tugevdada **majanduse juhtimist**. See kehtib eelkõige Lääne-Balkani riikide kohta, kellest ükski ei ole toimiva turumajandusega riik. Kõiki neid riike mõjutab kõrge töötusemäär, seda eelkõige noorte hulgas. On oluline, et nimetatud riigid tõhustaksid reforme, et naasta jätkusuutliku majanduskasvu teele, ning lahendaksid probleemid, et täita majanduskriteeriumid ning parandada konkurentsivõimet. Käesolevas teatistes esitatakse kõnealuse eesmärgi täitmist toetavad ettepanekud, mis hõlmavad muu hulgas riiklike majandusreformi strateegiate ning riikliku finantsjuhtimise tegevuskavade kasutuselevõttu.

Sündmused mitmes kandidaatriigis on esile tõstnud **demokraatlike institutsioonide tugevdamise** ning selliste kaasavate demokraatlike protsesside tagamise olulisuse, mis toetavad nende institutsioonide tegevust ning jõustavad peamisi demokraatlikke põhimõtteid ning ELi ühiseid väärtusi. Oluline on kodanikuühiskonna tähtsam roll, nagu ka ELiga integreerumist käsitlevad erakondadeülesed platvormid ning täiendavad edusammud valimis-, parlamendi- ja avaliku halduse reformi raames.

Euroopa Liit on rajatud ühistele väärtustele ja põhimõtetele, sealhulgas **põhiõiguste** austamisele. Kõik Lääne-Balkani riigid ja Türgi peavad teostama täiendavaid reforme, et sõnavabaduse põhimõtete ja vähemuste hulka kuuluvate isikute, sealhulgas romade õiguste kaitse oleks tagatud mitte ainult seadustes, vaid ka igapäevaelus. Teiste haavatavamate rühmade eelkõige seksuaalse sättumuse alusel toimuva diskrimineerimise eest kaitsmiseks on vaja võtta jõulisemaid meetmeid.

Heanaaberlikud suhted ja piirkondlik koostöö on jätkuvalt stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi oluliseks osaks. Eelkõige Serbia ja Kosovo areng on näidanud, et riigid suudavad kooskõlas Euroopa Liidu aluspõhimõtetega teha varasemate konfliktide pärandist ülesaamisel edusamme. **Piirkondliku koostöö** kaasavaks ja piirkondlikul tasandil juhitavaks muutmiseks tuleb seda täiendavalt tõhustada. Komisjon toetab täielikult Kagu-Euroopa koostööprotsessi ja piirkondliku koostöönõukogu tööd, sealhulgas piirkondliku 2020. aasta strateegi rakendamist. Samuti tuleb jätkata jõupingutusi kandidaatriikide ja liikmesriikide vaheliste **kahepoolsete vaidluste** lahendamiseks. Kahepoolsed küsimused

tuleks lahendada asjaomaste poolte vahel võimalikult kiiresti ning see ei tohiks ühinemisprotsessi kinni hoida.

2014. aastal alustab teine **ühinemiseelse abi rahastamisvahend**. EL jätkab II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi kaudu kandidaatriikidele märkimisväärse abi andmist, et aidata neil ühinemiseks ettevalmistusi teha. Ajavahemikuks 2014–2020 ette nähtud vahendid on võrreldavad kehtiva finantsraamistiku raames eraldatuga (11,7 miljardit eurot jooksevhindades). II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames toetatakse ka piirkondlikku ja piiriülest koostööd. II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames keskendutakse ühist huvi pakkuvatele valdkondadele, eelkõige õigusriigi valdkonna reformide toetamisele ning nende jätkusuutlikule rakendamisele, demokraatlike institutsioonide ning hea valitsemistava tugevdamisele ja sotsiaal-majanduslikule arengule.

II ühinemiseelse abi rahastamisvahend on ka võimalus kindlustada laienemisstrateegia ja abi peamiste prioriteetide vahel senisest veelgi tihedam seos. II ühinemiseelse abi rahastamisvahendiga võetakse kasutusele mõningad olulised uuendused, näiteks töötatakse piiratud arvul prioriteetsetes valdkondades välja pikaajaline poliitika ja strateegia, mis viiakse vastavusse iga riigi vajaduste ja võimalustega. Seatakse selged eesmärgid ja realistlikud näitajad, mis seotakse mitmeaastase valdkondliku abiga. Kui riigid täidavad vajalikud avaliku sektori finantsjuhtimise normid, saavad nad abi eelarvest, mis on täiendavaks reformide elluviimise stiimuliks. Stiimulid on kättesaadavad riikides, kes on reformide teostamisel edusamme teinud. Kui reformide tulemused on kehvemad, jaotatakse vahendid ümber. Ühinemiseelse abi rahastamisvahendi programmide haldamise ühtlustamist jätkatakse peamiselt vähemate ja ulatuslikumate projektide kaudu.

Kõigil laienemisprotsessis osalevatel riikidel on selge **Euroopa perspektiiv**. Liikmesuseks valmistumise edusammud sõltuvad meetmetest, mida iga riik kehtestatud kriteeriumide täitmiseks võtab, võttes aluseks objektiivsuse põhimõtte. See on otsustava tähtsusega laienemisprotsessi usaldusväärsuse ja laienemisprotsessis osalevatele riikidele stiimulite andmise jaoks, et nad jätkaksid kaugeleulatuvate reformide teostamist. Samal ajal on liikmesriikide jaoks oluline pidada koos ELi institutsioonidega teadlikku arutelu laienemispoliitika poliitilise, majandusliku ja sotsiaalse mõju üle. Neil on tähtis roll kodanike teavitamisel laienemispoliitika asjaoludest. Seda tehes tuleb kodanikke teavitada laienemise eelistest, sealhulgas sellega kaasnevast kasust rahu, julgeoleku ning heaolu tagamisel, ning vastata nende küsimustele.

II. PÕHIPROBLEEMID

Komisjon rõhutab käesolevas teatises mitmeid Lääne-Balkani riikide ja Türgi ees seisvaid põhiprobleeme: majanduse juhtimine ja konkurentsivõime; õigusriigi põhimõtte; demokraatlikku korda tagavate institutsioonide toimimine; põhiõigused ning Lääne-Balkani riikide puhul mineviku pärandist ülesaamine. Nimetatud probleemid on Kopenhaageni kriteeriumide ning stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi tingimuste täitmisel kesksel kohal. Kõnealuste probleemide lahendamiseks võetavad meetmed täiendavad üksteist vastastikku. Näiteks õigusriigi põhimõtte edendamine ja põhiõiguste tagamine suurendavad õiguskindlust ning aitavad koos sügavama piirkondliku integreerumisega märkimisväärselt kaasa majandusarengu ja konkurentsivõime toetamisele.

a) Majanduse juhtimine ja konkurentsivõime

Viimase kolme aasta jooksul on EL oma majanduse juhtimist märkimisväärselt tõhustanud. Euroopa poolaasta raames koordineerivad liikmesriigid eelarve- ja struktuuripoliitikat, misjärel võtavad liikmesriikide parlamendid vastu eelarved. Laienemisprotsessis osalevate riikidega majandusdialoogi pidamiseks kasutatavaid vahendeid kohandatakse uute probleemide ja ELi koordineerimismehhanismide suhtes järk-järgult. Riikidel on palutud

pöörata rohkem tähelepanu oma välispositsiooni jätkusuutlikkusele ning majanduskasvu struktuursetele takistustele. Arvestades asjaolu, et laienemisprotsessis osalevad riigid on ELiga majanduslikult ja rahanduslikult väga tihedalt integreeritud, on praegu oluline käsitleda peamisi vahendeid, mida EL majandusdialoogis kasutab.

ELi läheb ligikaudu 60 % Lääne-Balkani riikide ekspordist. EL on ka kõige suurem välismaiste otseinvesteeringute tegija. Kõikjal, välja arvatud Türgis, domineerivad finantssektoris ELi pangad. Juurdepääs ELi kaupade ja teenuste ühtsele turule on oluliseks majanduskasvu allikaks. Majanduse taastumisel ELis on positiivne mõju ka Lääne-Balkani riikidele. Komisjoni värskeim prognoos näitab, et 2013. aastal peaks Lääne-Balkani riikide majandus kasvama 2 % võrra. Türgi puhul prognoositakse majanduskasvuks 3,2 %, mis tähendab, et riik jõuab pärast 2012. aastal aset leidnud suhtelist langust taas kõrgemate majanduskasvumääradeni.

Tagasihoidlik majanduse taastumine Lääne-Balkani riikides ei taga jätkusuutlikku majanduskasvu ja lähenemist. Kõigis laienemisprotsessis osalevates riikides püsib majandusreformi, konkurentsivõime ja töökohtade loomisega seoses mitmeid märkimisväärsed probleeme.

- Türgi on küll toimiva turumajandusega riik, kuid ükski laienemisprotsessis osalev Lääne-Balkani riik ei ole selle staatuseni veel jõudnud.
- Pettuste ja korruptsiooni ohu vähendamiseks tuleb märkimisväärselt tugevdada avaliku sektori finantsjuhtimissüsteemi.
- Ettevõtjate jaoks ulatuslikuma õiguskindluse tagamiseks ning investorite usalduse suurendamiseks tuleb märkimisväärselt tõhustada õigusriiki.
- Eelarve konsolideerimise toetamiseks, suure välise tasakaalustamatuse ning kõrge töötusemäära (Lääne-Balkani riikides keskmiselt üle 20 %) vastu võitlemiseks tuleb tähtsustada struktuurireforme ja parandada konkurentsivõimet. Riikides esineb suuri piirkondlikke erinevusi; maapiirkondades on töötusemäär kõrgem.

Kõigepealt majanduse põhinäitajate parandamiseks ning majanduskriteeriumide täitmiseks nähakse laienemisprotsessis osalevate riikide jaoks ette uus lähenemisviis. Riikidel palutakse tõhustada majanduspoliitikat ning valitsemist riiklike majandusreformi strateegiate koordineeritud ettevalmistamise kaudu. Strateegiad peaksid hõlmama kahte põhielementi: makromajanduslikku ja eelarveprogrammi ning struktuurireformide ja konkurentsivõime programmi. Neid käsitletakse nii riikidega peetavate kahepoolsete kui ka mitmepoolsete dialoogide raames.

- Makromajanduslikku ja eelarveprogrammi koostatakse jätkuvalt olemasolevate vahendite kaudu, milleks on kandidaatriikide ühinemiseelsed majandusprogrammid ning potentsiaalsete kandidaatriikide majandus- ja eelarveprogrammid. Järelevalve tõhustamiseks kutsutakse majandus- ja rahandusküsimuste nõukogu, kus osalevad ka kandidaatriikide ministrid, üles andma riigipõhiste soovitude kaudu sihtotstarbelisemaid poliitilisi suuniseid ning teostama meetmete rakendamise iga-aastast läbivaatamist ning kokkuvõtet.
- Uue elemendina palutakse riikidel töötada välja struktuurireformide ja konkurentsivõime programmid. Kõnealused programmid koostatakse samaaegselt eelarvekavadega, kuid vaadatakse seejärel läbi asjaomaste stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu alusel loodud asutustes, eelkõige tööstuse, konkurentsi, siseturu, teadustöö, hariduse, transpordi, energeetika ja keskkonna valdkonnas. Lisaks sellele kasutab komisjon sūgisesi eduaruandeid selleks, et anda selgeid juhiseid reformide

kohta, mis on vajalikud majanduskriteeriumide täitmisel täiendavate edusammude tegemiseks.

Komisjon osaleb ka laienemisprotsessis osalevate riikidega peetavas avaliku sektori finantsjuhtimist käsitlevas dialoogis, mille raames toetatakse muu hulgas majanduskriteeriumide täitmiseks tehtavaid edusamme. Riigid peavad koostama kõnealust valdkonda käsitlevad tegevuskavad, mille üle teostab järelevalvet komisjon. Edusammud tõhusa avaliku sektori finantsjuhtimise suunas võimaldavad II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames anda ka valdkondlikku eelarvetoetust.

Komisjon jätkab kõnealuse lähenemisviisi kasutamist tihedas koostöös asjaomaste rahvusvaheliste finantseerimisasutustega ning annab sellega seoses ulatuslikku piirkondlikku tehnilist abi. Komisjoni soovitusel majanduskriteeriumide kohta annavad suuniseid nimetatud tehnilise abi ulatuse kohta.

Muud konkurentsivõimet, investeringuid, majanduskasvu ja töökohtade loomist edendavad meetmed

Komisjoni toetus Lääne-Balkani riikide jätkusuutlikule arengule on ulatuslikum kui vaid makromajanduslik stabiliseerimine ja toimiva turumajanduse saavutamine. Komisjon on alates kriisi algusest öelnud, et keerulise sotsiaal-majandusliku olukorra parandamiseks ja eelkõige kõrge töötusemäära vähendamiseks on vaja rohkem ära teha. Komisjon on rõhutanud ka vajadust toetada investeringuid Lääne-Balkani riikide infrastruktuuri. Piiriüleseid transpordi-, energia- ja sidevõrke ei ole piisavalt arendatud. Võttes arvesse Lääne-Balkani riikide suurust, on integratsioon väga tähtis. Piirkondlik majanduskoostöö on tunnistatud üheks majanduskasvu saavutamise võimaluseks ning poliitilise koostöö ja heanaaberlike suhete aluseks. Teenuskaubanduse kavandatud liberaliseerimine Kesk-Euroopa vabakaubanduspiirkonnas toetaks seda eesmärki veelgi. Maapiirkondades inim- ja füüsilise kapitali arendamine ning põllumajandus- ja toiduainetesektoris ELi normide kasutuselevõtmine aitab kaasa piirkondliku põllumajandussektori konkurentsivõime parandamisele.

Komisjon on juba alustanud Türgi ja Serbiaga tööhõivet ja sotsiaalreformi käsitlevat uut dialoogi. Sellele järgnevad dialoogid endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi ja Montenegroga. Potentsiaalsete kandidaatriikide sotsiaal-majanduslik olukord on palju raskem kui kandidaatriikides ning täiendavat abi on vaja anda haldussuutlikkuse tõhustamiseks, et võimaldada uues protsessis osalemist. Potentsiaalsed kandidaatriigid kaasatakse uude dialoogi järk-järgult. Laiaulatuslik tehniline abi on kavandatud 2014. aastasse, selle peaarh on asetatud potentsiaalsetele kandidaatriikidele. Eesmärgiga vähendada oskustööliste nappust ning tõhustada haridussüsteemi, jätkab komisjon Lääne-Balkani riikide haridus- ja koolitusplatvormi arendamist.

Thessaloniki tegevuskava raames loodud piirkondlikud rühmad on hakanud piirkondliku koostöönõukogu egiidi all tegelema strateegia „Euroopa 2020” prioriteetide ellu viimisega. Koostamisel on piirkondlik 2020. aasta strateegia. Rohkem tuleb ära teha praegu hajutatud piirkondlike rühmade teadlikkuse ja suutlikkuse suurendamiseks, et nad saaksid osaleda eksperdihinnangute koostamisel ning anda soovitusi. Piirkondlik koostöönõukogu peab välja töötama avaliku järelevalvemehhanismi. Komisjon jälgib rühmade ja järelevalvemehhanismi töö tulemusi majandusdialoogi ja ühinemiseelse abi rahastamisvahendi kavandamise raames.

Majanduskriteeriumide täitmisele viivaid reforme toetatakse ka Lääne-Balkani investeerimiskeskonna kaudu. Lääne-Balkani investeerimiskeskond mängib üha tähtsamat rolli selliste investeringute ettevalmistamisel ning toetamisel, mida on majanduskasvu ja töökohtade loomise edendamiseks kõige rohkem vaja. Komisjon, kahepoolsed rahastajad ning rahvusvahelised finantseerimisasutused toetavad Lääne-Balkani investeerimiskeskonna

raames aastas 4 miljardi euro ulatuses investeeringuid transpordi-, energia-, keskkonna, kliimamuutuste, sotsiaal- ja erasektori / VKEda arendamisse. Komisjon kaasrahastab Lääne-Balkani VKEda platvormi, mille eesmärk on tagatiste ja riskikapitali abil parandada VKEda juurdepääsu rahastamisele.

ELi ja laienemisprotsessis osalevate riikide vahel transpordi- ja energiaühenduste parandamine saab olema oluliseks prioriteediks, mille abil edendada jätkusuutlikku majanduskasvu, töökohtade loomist, kaubandust ja kultuurivahetust. Komisjon rõhutab üleeuroopalise energiainfrastruktuuri edasiarendamise ja energiaühendusega koostöö tegemise olulisust. Tulevases transpordiühenduse asutamislepinguga edendatakse maismaatranspordi turgude ja infrastruktuuri integratsiooni, aidates sellega Lääne-Balkani riikidel rakendada ELi maismaatranspordi standardeid. Komisjon on vaadanud läbi ELi üleeuroopalise transpordi- (TEN-T) ja energiavõrgu (TEN-E), et parandada ühendusi laienemis- ja naabruspoliitikaga hõlmatud riikidega. Sellega seoses on komisjon üleeuroopalise energiavõrgu infrastruktuuri arendamiseks heaks kiitnud ühist huvi pakkuvate projektide loetelu. Energiaühenduse ministrite järgmisel kohtumisel tuleks vastu võtta energiaühenduse huvides olevate projektide loetelu.

Edendatakse koostööd Türgiga, võttes arvesse selle strateegilist asukohta ja potentsiaali energiatarnekeskusena. 2013. aastal ratifitseeris Türgi Trans-Anatoolia torujuhtme lepingu, eesmärgiga ühendada kõnealune torujuhe Trans-Aadria torujuhtmega, mille abil hakatakse maagaasi Türgi kaudu Kaspia merest ELi tarnima. Kõnealuses kontekstis lihtsustaksid ELi ja Türgi energiakoostöö tugevdamine ning sellest tulenev edu ühinemisläbirääkimistel edusammude tegemist ELi ja Türgi energiaturgude ühendamisel ja integreerimisel. Komisjon ootab Maailmapanga teostatud ELi ja Türgi tolliliitu käsitleva hindamise tulemusi. Kõnealuses Euroopa Komisjoni tellitud hindamises antakse soovitusi tolliliidu toimivuse parandamise ja rakendusala võimaliku laiendamise kohta.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- kutsub laienemisprotsessis osalevaid riike üles koostama riiklikke majandusreformi strateegiaid, mis koosneksid kahest põhielemendist: olemasolevast makromajanduslikust ja eelarveprogrammist ning uuest struktuurireformide ja konkurentsivõime programmist. Kõnealuse protsessi tulemusena koostatakse riigipõhised soovitused ning selged juhised meetmete kohta, mis on vajalikud toimivaks turumajanduseks saamisel ja konkurentsivõime parandamisel täiendavate edusammude tegemiseks;
- algatab riikidega dialoogi vajalike meetmete kohta, mille abil täita avaliku sektori finantsjuhtimise standardeid ja mis valmistab ette pinda II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames antavale võimalikule eelarvetoetusele;
- annab tihedas koostöös teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega laiaulatuslikku tehnilist abi.

Ajavahemikus 2007–2013 on valitsuste haldussuutlikkuse parandamiseks riiklike vahendite haldamise, majandus- ja eelarvepoliitika ning statistika ja riigipankade haldussuutlikkuse valdkonnas eraldatud kuni 190 miljonit eurot ühinemiseelset abi.

Komisjon jätkab **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi** raames majanduskriteeriumide täitmist ning sotsiaal-majanduslikku arengut tagavate reformide toetamist. Seda tehakse muu hulgas Lääne-Balkani investeerimiskeskonna kaudu, prioriseerides ELi ja laienemisprotsessis osalevate riikide vaheliste transpordi- ja energiaühenduste parandamist ning andes tehnilist abi majanduse juhtimise toetamisele, tööhõivet ja sotsiaalküsimusi

käsitlevale dialoogile, piirkondliku koostöönõukogu 2020. aasta strateegiat käsitlevatele eesmärkidele ning põllumajanduse ja maaelu arendamisele.

b) Õigusriigi põhimõte

Õigusriigi põhimõte on ELi aluseks olev põhiväärtus, mille kaitsmine on üks Euroopa Liidu peamistest ülesannetest. Nii on see olnud alates ELi loomisest kuni laienemise viimaste etappideni. Õigusriigi põhimõte on jätkuvalt ELi prioriteet, mis asub **ühinemisprotsessi keskmes** ning moodustab Kopenhaageni poliitiliste kriteeriumide vundamendi. Liiduga ühineda soovivad riigid peavad juba varajases etapis looma õigusriigi põhimõtet toetavad korrektselt toimivad tuumikinstituutsioonid ning neid edendama. Õigusriik toetab ettevõtluskeskkonda, pakkudes ettevõtjatele õiguskindlust ning stimuleerides investeringuid, töökohtade loomist ning majanduskasvu. Organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastane võitlus on kuritegevuse poliitilisse, õigus- ja majandussüsteemi sisetungi tagasilöömisel otsustava tähtsusega. Enamikus laienemisprotsessis osalevates riikides on vaja teostada kaasavaid, läbipaistvaid ja põhjalikke kohtusüsteemi reforme, mille eesmärk on tagada sõltumatu, erapooletu, tõhus ja vastutusvõimeline kohtusüsteem. Erilist tähelepanu tuleb pöörata kohtunike hindamise ja distsiplinaarmenetlustele. Samuti on vaja luua tõhusamad korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise raamistikud, sest kõnealused kuritegevuse liigid on mitmes laienemisprotsessis osalevas riigis jätkuvalt tõsiseks probleemiks. Jõupingutusi on vaja teha märkimisväärsate tulemuste saavutamiseks kõikidel tasanditel, sealhulgas kõrgemal tasemel esineva korruptsiooni juhtumite tõhusal, tulemuslikul ja erapooletul uurimisel, nende eest süüdistuse esitamisel ja neid käsitlevate kohtuotsuste tegemisel.

Viisanõude kaotamise protsess on andnud Lääne-Balkani riikidele stiimuli võtta olulisi meetmeid, et reformida aspekte, mis on viisanõude kaotamise protsessiga kõige tihedamalt seotud. Need reformid on tugevdanud sisejuhtimist. Kõnealused riigid peavad kõnealuste reformide kindlustamiseks oma jõupingutusi tõhustama ning rakendama meetmeid, et vältida lihtsustatud viisarežiimi kuritarvitamist, nagu komisjon viisanõude kaotamise järgset järelevalvet käsitlevas aruandes rõhutas ja soovitas. Komisjon esitab neljanda aruande viisanõude kaotamise järgse järelevalve kohta 2013. aasta lõpuks. Rände- ja piirihaldusküsimuste lahendamist jätkatakse sobivas keskkonnas, nagu näiteks stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu pakutav raamistik, ning samuti 24. peatükis, mis käsitleb õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi.

Kohtusüsteemi ja põhiõigusi ning õigust, vabadust ja turvalisust käsitlevate **ühinemisläbirääkimiste** suhtes on rakendamisel uus lähenemisviis. Saadud kogemustele toetudes võetakse uue lähenemisviisi raames eesmärgiks saavutada kogu läbirääkimisprotsessi vältel häid tulemusi reformide rakendamisel. Kõnealuste küsimuste arutamine läbirääkimiste algetapis annab laienemisprotsessis osalevatele riikidele võimalikult palju aega tagada, et reformid on sügavalt juurdunud ja pöördumatud. Uut lähenemisviisi kohaldatakse praegu läbirääkimistes *Montenegro*, kes on kõnealuseid peatükke käsitlevate läbirääkimiste alustamiseks koostanud laiaulatuslikud tegevuskavad. Alates 2013. aasta juunis toimunud Euroopa Ülemkogu kohtumisest on uus lähenemisviis täielikult integreeritud *Serbia* läbirääkimisraamistikku ning praegu on käimas 23. ja 24. peatüki läbivaatamine.

Õigusriigi põhimõte on põhiteemaks ka **ELi suhtes teiste laienemisprotsessis osalevate riikidega**. Komisjoni kõrgetasemelises ühinemisdialoogis *endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigiga* on õigusriigi põhimõte jätkuvalt arutlusel. Mitmed komisjoni 2010. aasta arvamuse põhiprioriteedid, mis on *Albaaniaga peetavate* ühinemisläbirääkimiste alustamise eeltingimusteks, käsitlevad õigusriigi põhimõtet. Komisjon toetab kohtusüsteemi reformi *Bosnia ja Hertsegoviinaga* peetava õigusküsimusi käsitleva struktureeritud dialoogi kaudu ning peab *Kosovoga* õigusriigi teemal struktureeritud dialoogi, milles keskendutakse

organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastasele võitlusele ning kohtusüsteemi reformile. Õigusriigi põhimõtte kuulub ka Türgiga tehtava koostöö positiivse tegevuskava prioriteetide hulka.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- rakendab Montenegro ja Serbia puhul uut lähenemisviisi peatükkide „Õigussüsteem ja põhiõigused” ning „Õigus, vabadus ja turvalisus” suhtes ning jätkab õigusriigi põhimõtte prioriseerimist teiste ühinemisprotsessis osalevate riikidega peetavate suunatud dialoogide kaudu;
- tõhustab koordineerimist asjaomaste Euroopa ametite vahel (Europol, Eurojust ja Frontex) ning ergutab kõnealuste ametite ja laienemisprotsessis osalevate riikide vahelist koostööd, sealhulgas Europoliga koostöökokkulepete sõlmimist,
- tugevdab toetust õigusriigi põhimõtte järgimisega seotud reformidele II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi kaudu nii riiklikul kui ka piirkondlikul tasandil, teostab kõnealustes olulistes valdkondades reforme ning tagab organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastast võitlust käsitlevate heade tavade tulemusliku vahetuse.

Ajavahemikus 2007–2013 anti õigusvaldkonna, kohtunike sõltumatuse, korruptsiooni- ja organiseeritud kuritegevuse vastase võitluse ning piirihalduse ja turvalisuse parandamiseks enam kui 800 miljonit eurot ühinemiseelse abi. **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi** kaudu töötatakse välja valdkondlikud strateegiad, mille raames keskendutakse eelkõige sõltumatu, tõhusa ja professionaalse kohtunikukonna väljaarendamisele ning riikliku ja piirkondliku tasandi tugeva raamistiku väljatöötamisele, organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastases võitluses heade tulemuste saavutamise toetamisele. See hõlmab seejuures ennetavaid meetmeid ning õiguskaitseasutustele tõhusate õigus- ja uurimisvahendite andmist, eelkõige finantsuurimiste tegemise suutlikkuse tagamiseks.

c) Demokraatlikku korda tagavate institutsioonide toimimine

Kopenhaageni poliitiliste kriteeriumide kohaselt peavad kandidaatriigid saavutama demokraatlikku korda tagavate institutsioonide stabiilsuse. Põhiinstitutsioonide, nagu parlamendi, valitsuse või avaliku halduse korrektne toimimine on otsustava tähtsusega. Institutsioonide ja avaliku halduse läbipaistvust, usaldusväärsust ning tõhusust, sealhulgas ulatuslikumat keskendumist kodanike ja ettevõtjate vajadustele, tuleb prioriseerida enamikus laienemisprotsessis osalevates riikides. Rohkem tuleb ära teha osalusdemokraatia tugevdamiseks ning ELiga seotud reformide jaoks riiklike platvormide loomiseks, millega luuakse erakondade ja laiemalt kogu ühiskonna vahele konsensus, mille alusel toetada olulisi reforme. Riigid peavad saavutama ka **kesk-, regionaal- ja kohaliku tasandi valitsusüksuste** vahel sobiva tasakaalu, mis toetaks kõige paremini reformide rakendamist ja kodanikele teenuste osutamist. Piirkondlike ja kohalike ametiasutuste roll ELi eeskirjadega vastavusse viimisel ning nende edasisel kohaldamisel on samuti väga oluline.

Demokraatlikud institutsioonid on mitmes laienemisprotsessis osalevas riigis jätkuvalt nõrgalt arenenud. Puudub konsensuse saavutamise traditsioon ning **riikide parlamentide** ülesanded on korralikult välja töötamata. Demokraatia kujutab endast enam kui vaid vabade ja ausate valimiste korraldamist. Demokraatia aluseks on tugevad usaldusväärsed institutsioonid ja riikide parlamentide ümber koondunud osalusprotsessid. Parlamentaarset kontrolli kahjustab sageli õigusaktide puhul kiirmenetluste liigne kasutamine, nõrgad parlamendikomisjonide süsteemid ja menetlused ning ebapiisav sidusrühmadega konsulteerimine ja ekspertide minimaalne kaasatus.

Valimisi nähakse liiga sageli võimalusena saada riiklike institutsioonide üle poliitiline kontroll suuremas ulatuses, kui tavaliselt valitsuse vahetusega kaasneva poliitilise võimu üleandmise raames eeldatakse. Paljudel juhtudel on isegi suhteliselt madala tasandi avaliku halduse ametikohad politiseeritud. See kahjustab nii ametiasutuste suutlikkust kui ka usaldusväärsust. **Avaliku halduse reform**, sealhulgas avaliku teenistuse professionaalsemaks muutmine ning depolitiseerimine, on otsustava tähtsusega. Äärmiselt tähtis on võimetal põhineva värbamise kinnistamine, korruptsioonivastane võitlus ja asjakohaste haldusmenetluste tagamine, sealhulgas inimressursside suhtes.

Kodanikuühiskond, kodanikud ja eelkõige noored on sageli igapäevapoliitikas liiga marginaalsel positsioonil. Otsustajate ja sidusrühmade vahelist dialoogi tuleb edasi arendada. Toimiv kodanikuühiskond on iga demokraatliku süsteemi keskne osa. Selline kodanikuühiskond aitab edendada poliitilist vastutust ja sotsiaalset ühtekuuluvust, süvendada mõistmist ühinemisega seotud reformide suhtes ja suurendada kodanike kaasatust reformiprotsessi. Samuti aitab see kaasa leppimise saavutamisele konfliktide poolt lõhestatud ühiskondades. Mõnedel juhtudel tuleb luua toetavam ja soodustavam keskkond, mis parandab poliitilise dialoogi tingimusi ja erapooletut osalust otsustamisprotsessis, millele on toeks sõltumatute riiklike statistikaasutuste koostatud kvaliteetne statistika. Tagada tuleb selliste oluliste asutuste nagu **ombudsmani** ja **riiklike auditeerimisasutuste** sõltumatus ning tõhusus. Samuti tuleb nõuetekohaselt täita nende soovitusi.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- teeb valimis- ja parlamendireformi toetamiseks intensiivsemat koostööd rahvusvaheliste organisatsioonidega, nagu Euroopa Nõukogu, OSCE/ODIHR ja OECD (SIGMA); jätkab piirkonna riikide ning ELi liikmesriikide parlamentide ja Euroopa Parlamendi vahel parlamentidevahelise koostöö edendamist;
- suurendab ühinemisprotsessi käigus avaliku halduse reformile määratud prioriteetsust, pöörates erilist rõhku läbipaistvusele, depolitiseerimisele ning võimetal põhinevale värbamisele;
- keskendub senisest enam kodanikuühiskonnale, sealhulgas suutlikkuse suurendamisele, kodanikuühiskonda soodustava keskkonna loomisele ning sidusrühmade suuremale kaasamisele reformidesse, muu hulgas valitsuse meetmete ja kulutuste suurema läbipaistvuse kaudu;
- edendab Montenegro positiivsele näitele toetudes laiaulatuslikku ühinemisprotsessis osalemist ning asjaomaste dokumentide käsitlemisel maksimaalset läbipaistvust.

Ajavahemikus 2007–2013 anti muu hulgas riikide parlamentide, ombudsmanide ja riiklike auditeerimisasutuste suutlikkuse suurendamiseks enam kui 30 miljonit eurot ühinemiseelset abi. Samal ajal on kodanikuühiskonna organisatsioone toetatud ühinemiseelse abi rahastamisvahendist kokku ligikaudu 190 miljoni euroga ning demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendist 35 miljoni euroga. Komisjon toetab **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi** kaudu demokraatlike institutsioonide, hea valitsemistava, sealhulgas ombudsmani institutsiooni ning avaliku halduse reformi tõhustamist, seda muu hulgas eespool nimetatud valdkondade mestimisprojektides. Komisjon uurib ka võimalusi, kuidas anda poliitikakujundajate, ametnike ja juhtide järgmisele põlvkonnale rohkem õigusi ja tuge, seda muu hulgas senisest sihtotstarbelisemate külastusprogrammide ja võimaliku ELi stipendiumisüsteemi kaudu. Komisjon jätkab ka muu hulgas kodanikuühiskonna naabrusrahastu kaudu kodanikuühiskonna suutlikkuse suurendamise toetamist ning edendab II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi strateegilises rahastamises kodanikuühiskonna rolli.

d) Põhiõigused

Kodaniku-, poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud õigused ning vähemuste hulka kuuluvate inimeste õigused kuuluvad enamikus laienemisprotsessis osalevates riikides olulisemate probleemide hulka. Põhiõigused on laienemisprotsessis osalevate riikide õigusaktides üldjoontes tagatud, kuid praktikas neid ei rakendata. Naiste olukorra parandamiseks, soolise võrdõiguslikkuse tagamiseks ning laste õiguste rakendamiseks ja puuetega inimeste toetamiseks on vaja rohkem ära teha.

Mitmes laienemisprotsessis osalevas riigis valmistab jätkuvalt tõsist muret sõnavabaduse tegelik tagamine. Lisaks sellele elavad rasketes tingimustes etnilised vähemused ja eelkõige romad, seda vaatamata nende õigusi toetavate õigusraamistike olemasolule. On oluline luua sellistes valdkondades nagu audiovisuaalmeedia, sport, poliitika, haridus ja internet esinevate teatavate rassismi ja ksenofoobia vormide ja väljenduste vastu võitlemise sidus raamistik. Levinud on ka diskrimineerimine seksuaalse sättumuse alusel. Nimetatud haavatavad rühmad kannatavad ka ühiskondliku vaenulikkuse all, mis võib väljenduda vaenuõhutamise, vägivalla või hirmutamisenä.

Käesoleva aasta teatistes asetab komisjon erilise rõhu sõnavabadusele, romade olukorrale ning homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute õigustele. Komisjon teeb kõnealuseid põhiõigusi käsitlevates küsimustes tihedat koostööd asjaomaste rahvusvaheliste ja piirkondlike organisatsioonidega, nagu Euroopa Nõukogu ja OSCE. Komisjon teeb kandidaatriikidele ettepaneku osaleda ELi Põhiõiguste Ameti töös vaatlejatena, eesmärgiga toetada nende jõupingutusi põhiõiguste täieliku järgimise tagamisel.

- Sõnavabadus

Komisjon on ELiga ühinemise protsessi ning finants- ja tehnilise toetuse raames rõhutanud sõna- ja meediavabadust. 2013. aasta juunis korraldas komisjon koos Euroopa Parlamendiga **konverentsi „Speak-up!2”**, mis koondas sadu olulisi meedia, kodanikuühiskonna ja ametiasutuste sidusrühmi.

Ühinemisprotsessis osalevaid riike iseloomustab tavaliselt pluralistlik meediamaaastik. Konverents „Speak-Up!2” tõstis aga esile mitu olulist probleemi, millele tuleks kiiresti lahendus leida. **Ajakirjanike vastu suunatud hirmutamise- ja vägivallajuhtumite** arv kasvab pidevalt, mis sunnib ajakirjanikke enesetsensuurile. Ametiasutused peavad tõhustama jõupingutusi uute ja varasemate juhtumite uurimisel ning tagama, et süüdlaste suhtes rakendataks hoiatavaid sanktsioone. **Laimu** dekriminaliseerimise kaudu tehti Kagu-Euroopas vaba ja kriitilise ajakirjanduse kaitsel oluline samm. Ajakirjanike vastu kohtumenetluste algatamine siiski jätkub. Riigivõimu kuritarvitamise vältimiseks tuleb kohtunikonda arendada ja koolitada.

Poliitiline sekkumine meediavabadusse on jätkuvalt tõsine probleem. **Avalik-õiguslike ringhäälinguorganisatsioonide** poliitilise ja finantsilise sõltumatuse tagamiseks Lääne-Balkani riikides tuleb teha suuremaid jõupingutusi. Seda on kõige parem tagada jätkusuutliku rahastamise, nõukogu liikmete määramist käsitlevate läbipaistvate eeskirjade ning vajalike reformide teostamiseks võetavate riiklike kohustuste abil. Suures osas laienemisprotsessis osalevates riikides ei toimi **reguleerivad asutused** rahuldaval tasemel. Lisaks sellele puudub toimiv **ajakirjanduse eneseregulatsioon** ning meediakanalid peavad oma sisejuhtimise tõhustamiseks tegema jõupingutusi. Samuti tuleb võidelda **meediale avalduva mitteametliku majandusliku survega**, seda muu hulgas **meediakanalite omandilise kuuluvuse läbipaistvamaks muutmise**ga, millega välditakse omandi liigset kontsentratsiooni, ning riiklikke reklaamihankeid käsitlevate läbipaistvate eeskirjadega. Samuti tuleb meediakanalites korrektselt rakendada tööõigust.

Kõnealuste probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- edendab sõna- ja meediavabadust ning rõhutab ELi liikmesuse olulisust laienemisprotsessis osalevate riikidega peetavate regulaarsete poliitiliste dialoogide kaudu;
- sõna- ja meediavabadus on esmatähtsana järjekindlalt tagatud kohtusüsteemi ja põhiõigusi käsitleva 23. peatüki ning infoühiskonda ja meediat käsitleva 10. peatükiga;
- annab alates 2014. aastast välja uuriva ajakirjanduse preemiat.

Ajavahemikus 2007–2013 anti riikidele sõnavabadusega seotud probleemide lahendamiseks enam kui 27 miljonit eurot ühinemiseelset abi. Komisjon töötab **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi** raames ning koostöös peamiste partneritega (nt Euroopa Nõukogu, OSCE, OECD) välja sõnavabaduse kaitseks antava ELi finantsabi pikemaajalise visiooni.

- Romad

Euroopas elab ligikaudu 10 kuni 12 miljonit roma, kellest umbes 4 miljonit asub Türgis ja 1 miljon Lääne-Balkani riikides. **Enamiku roma kogukondade olukord** kogu Euroopas tekitab tõsist muret. Romad satuvad väga sageli rassismi ning diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutuse ohvriks ning nad elavad sügavas vaesuses ning neil puudub piisav juurdepääs tervishoiule, haridusele ja koolitusele, eluasemele ning tööhõivele. Nende ees seisvate raskete tingimuste tõttu lahkuvad paljud kõnealusest piirkonnast ning otsivad varjupaika mitmes ELi riigis. Enamik neist varjupaigataotlustest lükatakse tagasi. Olukord ei ole jätkusuutlik.

Alates 2011. aastast on ELi tasandil loodud romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistik. Keskendudes romade vaesuse, sotsiaalse tõrjutuse ja diskrimineerimise vähendamisele, on kõnealuse raamistiku eesmärgid ja põhimõtted võrdselt olulised kõigi nende laienemisprotsessis osalevate riikide jaoks, kus romade sotsiaalse ja majandusliku kaasatuse tagamiseks ning **romasid käsitlevate riiklike strateegiate** väljatöötamiseks ning nende piisava rakendamise, nendega seotud järelmeetmete võtmise ning järelevalve tagamiseks tuleb palju rohkem ära teha. Romade kaasamine peab saama riiklikuks prioriteediks, ja seda mitte ainult paberil, vaid kohapeal võetavate reaalsete meetmete kaudu, millega suurendatakse juurdepääsu **haridusele**, edendatakse **tööhõivet** ja parandatakse **tervishoiu-** ning **elutingimusi**, eelkõige selleks, et tagada juurdepääs sellistele kommunaalteenustele nagu veevärk ja elekter. Romade puhul tuleb lahendus leida **isikutunnistuste** ja registreerimisega seotud probleemidele.

Romade kaasamine on jätkuvalt oluline eesmärk ning juhul kui selle saavutamiseks midagi ette ei võeta, muutub see üha raskemaks poliitiliseks probleemiks. Probleemile tuleb läheneda koordineeritud lähenemisviisist lähtudes, mis toetub kõigil tasandil tugevale **poliitilisele tahtele**, mida väljendavad eelkõige asjaomaste riikide **kohalikud omavalitsused** ja valitsused, ning ülejäänud elanikkonna mõtteviisi muutusele. Oma roll on täita ka **romade juhtidel**, kes peaksid edendama kodanike registreerimist, tagama osalemise kohustuslikus hariduses ning piirama varjupaigataotlejate vooge. Kohalikud omavalitsused peavad olema valmis koolikohustuse täitmise kontrollimiseks ning murdma ülejäänud elanikkonna vastuseisu ühise õppetöö suhtes, sidudes selleks sotsiaaltoetuste maksmise kooliskäimisega.

Komisjon teeb iga laienemisprotsessis osaleva riigiga tihedat koostööd, et vaadata läbi romade kogukonna kaasamise edendamiseks võetud peamiste kohustuste rakendamisel tehtud edusammud. Parandada tuleb laienemisprotsessis osalevates riikides romade toetuseks tehtava töö sidusust ELi tasandil võetavate meetmetega.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- toetab ja julgustab 2011. aastal toimunud seminaride siseriiklike järelkohtumiste korraldamist, mille raames riikide järelevalvekomisjonid kontrollitavad rangelt tegevust käsitlevate otsuste rakendamist;
- suurendab ja suunab romadele suunatud rahastu kaudu paremini ühinemiseelse abi rahastamisvahendi toetusi, et rahastada siseriiklikel seminaridel kokku lepitud meetmeid, ning teeb tõhusamat koostööd teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega;
- korraldab 2014. aastal Brüsselis romasid ja edasisi samme käsitleva konverentsi, mille raames antakse romade kaasamisel innovaatilisi ja edukaid projekte teostanud valitsusvälistele organisatsioonidele ka auhinnad.

Ajavahemikus 2007–2013 anti laienemisprotsessis osalevates riikides romade sotsiaalse kaasatuse ja integratsiooni toetamiseks, sealhulgas elutingimuste parandamiseks, enam kui 100 miljonit eurot ühinemiseelset abi. **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi kaudu** suunab komisjon tõhusalt vahendite kasutamist ning tugevdab strateegilist koostööd väliste sidusrühmadega, määrates seejuures kindlaks parimad tavad ning neid edasi arendades. Esmatähtsaks peetakse projekte, mis otseselt mõjutavad iga roma elu, eriline tähelepanu on suunatud haridusele ja sotsiaalsele kaasatusele.

- Homo-, bi- ja transseksuaalsed ning mõlemasoolised isikud

Homofobia, diskrimineerimine ja seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi alusel toimepandavad vihakuriteod on Lääne-Balkani riikides ning Türgis siiani laialt levinud nähtused. Seda põhjustavad osaliselt puudulikud õigusraamistikud, kuid samuti kehtivate õigussätete ebajärjekindel rakendamine. Õiguste rikkumised hõlmavad diskrimineerimist sellistes valdkondades nagu tööhõive ja haridus, teatavate ametiasutuste võimetused jõustada sõna- ja kogunemisvabadust, vaenuõhutamist, hirmutamist ning füüsiline vägivald, isegi mõrvad.

2013. aasta juunis võttis EL vastu suunised, mis käsitlevad homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute kõigi inimõiguste kasutamise edendamist ja kaitset, et anda juhiseid ELi välismeetmete võtmiseks kõnealuses valdkonnas. Edukas strateegia, mida laienemisprotsessis osalevates riikides kõnealuse valdkonna puhul kasutada, nõuab asjaomastelt valitsustelt, kohalikelt omavalitsustelt, õiguskaitseasutustelt ning ELilt tugevat poliitilist sihikindlust. Laienemisprotsessis osalevate riikide ametiasutused võivad täita olulist rolli, et muuta homo-, bi- ja transseksuaalseid ning mõlemasoolisi isikuid käsitlevat ühiskondlikku mõtteviisi, mis on sageli parimal juhul ambivalentne ning halvimal juhul vaenulik.

Türgis ja endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis tuleb kiiremas korras laiendada **diskrimineerimisvastaste õigusaktide** reguleerimisala, et see hõlmaks seksuaalset sättumust ning soolist identiteeti. **Vihakuritegusid käsitlevad õigusaktid** puuduvad siiani enamikus riikides. Tuleb koolitada õiguskaitseasutuste ja ombudsmani institutsioonide töötajaid, kohtunikke ning ajakirjanikke, et suurendada teadlikkust uutest õigusaktidest, **tagada nende korrektne rakendamine** ning parandada mõistmist. Riigid peavad püüdlema **vaenuõhutamise, vägivalda ja hirmutamise suhtes nulltolerantsi kehtestamise suunas**, võtma kõigepealt meetmeid varasemate juhtumite lahendamiseks ning olema valmis rangelt reageerima uutele juhtumitele. Riigid peavad võtma meetmeid **võitlemaks stereotüüpide ja valeinformatsiooniga**, muu hulgas haridussüsteemis. Diskrimineerimise põhjendamiseks ei või kasutada usulisi või kultuurilisi väärtusi. Kogunemis- ja sõnavabadust tuleks kaitsta muu

hulgas geiparaadidesse asjakohase suhtumise kaudu, sealhulgas Serbias, kus selleaastane paraad keelati kahetsusväärset turvakaalutlustel kolmandat aastat järjest ära.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- suurendab poliitilist toetust ja nähtavust, tagades muu hulgas, et kõnealuste küsimustega tegeletakse süstemaatiliselt laienemisprotsessis osalevate riikidega peetavatel asjaomastel foorumitel ning ühinemisläbirääkimistel, seades selgemaid poliitilisi eesmärke ning tõhustades järelevalvet ning järelmeetmeid;
- organiseerib 2014. aastal kõrgetasemelise homo-, bi- ja transseksuaalseid ning mõlemasoolisi isikuid käsitleva konverentsi, mille eesmärk on saada ülevaade hetkeolukorrast ning tehtud edusammudest, jagada parimaid tavaid ning võtta vastu järeldused;
- parandab strateegilist koostööd väliste sidusrühmadega (rahvusvahelised organisatsioonid ja kodanikuühiskond).

Ajavahemikus 2007–2013 anti homo-, bi- ja transseksuaalseid ning mõlemasoolisi isikuid käsitlevate küsimustega seotud probleemide lahendamiseks ühinemiseelse abi rahastamisvahendi ning demokraatia ja inimõiguste Euroopa rahastamisvahendi kaudu enam kui 2,5 miljonit eurot. **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi** kaudu suunab komisjon vahendite kasutamist tõhusalt muu hulgas asjaomaste asutuste töötajate, sealhulgas kohtunike ja politseinike koolitamiseks ning temaatilistele kampaaniatele ning muudele algatustele (töötoad, üritused), et parandada teadlikkust ning suurendada sallivust. Komisjon koordineerib abi andmist kõnealustes valdkondades eelkõige Euroopa Nõukogu ja OSCEga.

e) Kahepoolsete küsimuste lahendamine ja mineviku pärandist ülesaamine

Aprillis Belgradi ja Priština vahel saavutatud ajalooline kokkulepe loob mõlemale poolele tingimused ühtse Euroopa tuleviku loomiseks. Kokkulepe seab muud kahepoolsed vaidlused uude valgusse, olles tunnistuseks sellest, mida on võimalik poliitilise tahte, pealehakkamise ja ELi toetusega saavutada. ELi vahendatud rohkearvuliste kõrgetasemeliste kohtumiste tulemusena sõlmisid Serbia ja Kosovo 19. aprillil „Esimese kokkuleppe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid”, mida täiendati mais tervikliku rakenduskavaga, millel on selge ajakava kuni 2013. aasta lõpuni. See sillutas teed Euroopa Ülemkogu otsusele alustada Serbiaga ühinemisläbirääkimisi ning Kosovoga stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu sõlmimiseks koostatavate läbirääkimisjuhiste heakskiitmisele nõukogu poolt.

Kahepoolsete küsimuste lahendamisel tehti edusamme ka mujal, kus tugevdati stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi oluliseks osaks olevaid heanaaberlikke suhteid. Serbia ning Bosnia ja Hertsegoviina on tihendanud omavahelisi kontakte, Serbia president avaldas Bosnias ja Hertsegoviinas toimepandud kuritegude pärast avalikku kahetsust ning Serbia ja Horvaatia vahelistes suhetes on tunda uut konstruktiivset suunda. Piirkonna riikide kahe- ja mitmepoolsed kontaktid on jätkunud ka sellistes tundlikes valdkondades nagu sõjakuriteod, põgenike tagasipöördumine, organiseeritud kuritegevus ja politseikoostöö. Sõjakuritegusid uurivate prokuröride vahel on sõlmitud mitmeid kokkuleppeid, sealhulgas Bosnia ja Hertsegoviina ning Horvaatia ja Serbia vahel. Tegeletakse väljaandmist takistavate tõkete kõrvaldamisega. Bosnia ja Hertsegoviina, Horvaatia, Montenegro, Serbia ning Kosovo presidentide esindajad kohtusid septembris, et arutada esimest korda tõe otsimise ja lepituse piirkondliku komisjoni algatust. Lepiti kokku kõnealuse algatuse eesmärkides ja peamises rollis. Horvaatia, Serbia, Bosnia ja Hertsegoviina ning Montenegro rakendavad Sarajevo protsessi raames piirkondlikku eluasemeprojekti.

Tehtud edusamme tuleb säilitada. Mitmed kahepoolsed probleemid, mis hõlmavad vähemusi, ning endise Jugoslaavia lagunemisega seotud küsimused, nagu demarkatsioon, on siiani

lahendamata. Lähiajalugu käsitlevad põhimõtteliselt lahknevad seisukohad koormavad suhteid, nagu ka rahvustevaheliste probleemide levik. Poliitilised ning muude valdkondade liidrid peavad näitama üles suuremat vastutust ning võtma vaenuõhutamise ja muude sallimatusevormide esinemise suhtes karmima seisukoha. Rohkem tuleb ära teha sõjakuritegude toimepanijate vastutusele võtmiseks, põgenikke ning riigisisest ümberasustatud isikuid käsitlevate küsimuste lahendamiseks ning vähemuste olukorraga seoses suhete normaliseerimiseks. Kadunud isikutega seoses ei ole tehtud piisavalt edusamme.

Rahvustevahelised ja staatusega seotud vaidlused takistavad jätkuvalt riiklike institutsioonide tööd, eelkõige Bosnias ja Hertsegoviinas, pidurdades nii reformiprotsessi. Keerulisi rahvustevahelisi küsimusi on võimalik edukalt lahendada dialoogi ja kompromisside kaudu, nagu tõendab Serbia-Kosovo kokkulepe ning Ohridi raamlepingu käimasolev rakendamine endises Jugoslaavia Makedoonia vabariigis.

Lahenduseta kahepoolsed küsimused mõjutavad jätkuvalt negatiivselt ühinemisprotsessi. Heanaaberlike suhete vaimus tuleb lahtised kahepoolsed küsimused asjaomaste poolte vahel lahendada võimalikult kiiresti. Märkimisväärsete kahepoolsete vaidluste ELi kaasa toomise vältimiseks tuleb ära kasutada kõik võimalused. Komisjon kutsub pooli üles tegema kõik selleks, et lahendada võimalikud pooleliolevad vaidlused vastavalt kehtestatud põhimõtetele ja vahenditele, pöördudes sealhulgas vajaduse korral Rahvusvahelise Kohtu või muude olemasolevate või *ad hoc* vaidluste lahendamisega tegelevate asutuste poole. Sloveenia ja Horvaatia on näidanud, et selline lähenemisviis võib anda positiivseid tulemusi. Kahepoolsed küsimused ei tohiks ühinemisprotsessi kinni hoida.

EL on praegu lisamas Belgradi ja Priština vaheliste suhete normaliseerimise nõuet Serbia ühinemisläbirääkimiste raamistikku. Endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi puhul on peamine heanaaberlike suhete säilitamine, sealhulgas tuleb ÜRO egiidi all kiiresti leida läbirääkimiste teel saavutatav ja mõlemale poolele vastuvõetav lahendus nimeküsimusele. Komisjon on valmis andma lahenduste leidmiseks vajaliku poliitilise tõuke ning toetama asjaomaseid algatusi.

Leppimine on esmatähtis, et edendada stabiilsust piirkonnas, mida alles hiljuti lõhestasid konfliktid. Piirkonna riigid, liikmesriigid ja EL peavad Kagu-Euroopas mineviku pärandist ülesaamise suhtes positiivselt meelestatud keskkonna loomiseks rohkem ära tegema. Sellega vähendatakse ohtu, et lahenduseta kahepoolseid küsimusi kasutatakse ära poliitilistel eesmärkidel. Komisjon rõhutab, et Horvaatia avaldus euroopalike väärtuste edendamise kohta Kagu-Euroopas on väga oluline. Horvaatia valmisolek kasutada ära oma unikaalset positsiooni ELi esimese liikmesriigina, keda on tugevalt mõjutanud 1990ndatel toimunud konfliktid, et anda poliitilist ja tehnilist toetust ELi suunas teel olevatele naabritele, on kiiduväärne. Komisjon on valmis vahendama sellist toetust eelkõige TAIEXi rahastamisvahendi kaudu.

Piirkondlik koostöö on jätkunud piirkondlikel foorumitel, nagu energiaühendus, Euroopa ühine lennunduspiirkond, Kesk-Euroopa vabakaubanduspiirkond (CEFTA) ning piirkondlik avaliku halduse kool. Piirkondlik koostöönõukogu arendab edasi oma rolli platvormina, millelt edendatakse kogu piirkonna jaoks oluliste küsimuste käsitlemist ning piirkonna ELi perspektiivi, et lisada piirkondlik koostöö riikide poliitilistesse tegevuskavadesse. Montenegro ettepanek Lääne-Balkani riikide kuuku kohta (mis ühendaks Albaaniat, Bosniat ja Hertsegoviinat, endist Jugoslaavia Makedoonia vabariiki, Kosovot, Montenegrot ja Serbiat) on konstruktiivne algatus, mis toetub Visegradi neliku positiivsele kogemusele. On oluline, et sellised algatused annavad lisaväärtust juba olemasolevatele kokkulepetele ja täiendavad neid ning et need on kohalikul tasandil juhitud ja motiveeritud. Aktiivne osalemine Doonau ning

tulevases Aadria mere ja Joonia mere makropiirkondlikus strateegias võib samuti toetada majanduslikku ja sotsiaalset arengut ning edendada integreerumist ELiga.

Eespool nimetatud probleemide lahendamise toetamiseks võtab komisjon järgmisi meetmeid:

- julgustab stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingus osalevate riikide hulgas kahepoolsete lepingute võrgustiku arendamist, et luua raamistik olulistes küsimustes ulatuslikuma poliitilise dialoogi tekkeks;
- jätkab poliitilise toetuse osutamist ja vahendamist kõigile asjaomastele riikidele, et leida kahepoolsetele küsimustele lahendus võimalikult kiiresti, ning jätkab lahenduste leidmiseks aktiivselt teiste foorumite toetamist.

Ajavahemikus 2007–2013 andis komisjon märkimisväärset ühinemiseelset abi projektidele ja algatustele, mis toetasid leppimist, ja üldisemalt piirkondlikku ja piiriülest koostööd. **II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames** on leppimine oluline teema ning komisjon jätkab nende algatuste toetamist, mis on suunatud sõjapärandiga seotud küsimuste lahendamisele (Sarajevo protsess, sõjakuritegudega tegelevate prokuröride võrgustik, tõe ja leppimise protsess (RECOM)). Koostööd julgustatakse ja toetatakse ka hariduse, teaduse, kultuuri, meedia, noorte ja spordi valdkonnas. Komisjon jätkab selliste piirkondlike algatuste toetamist nagu piirkondlik koostöönõukogu ja piirkondlik avaliku halduse kool. On oluline tagada riikide ja piirkondlike programmide ning asjaomaste makropiirkondlike strateegiate tihe seotus ja nendes kasutatavate vahendite ühtlustamine.

III. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Komisjon esitab eespool kirjeldatud analüüsi ja lisas esitatud riikide järeldustes välja toodud riigipõhiste hinnangute alusel järgmised **järeldused** ja **soovitused**:

I

1. **Kakskümmend aastat tagasi** oli Lääne-Balkan konfliktis lõhestunud piirkond. Samal ajal leppis Euroopa Liit kokku **Kopenhaageni kriteeriumidena** tuntud tingimustes, mis käsitlesid uute liikmesriikide ELiga ühinemist. Kümme aastat hiljem, **2003. aasta Thessaloniki tippkohtumisel**, esitasid ELi liikmesriigid kõigile Lääne-Balkani riikidele **ELi liikmesuse kohta selge perspektiivi**, mille kohaselt tuleb ühinemiseks täita vajalikud tingimused, mis hõlmavad muu hulgas stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi tingimusi.

Horvaatia on nimetatud tingimused täitnud ning 2013. aasta juulis sai **Horvaatiast Euroopa Liidu 28. liikmesriik**. Horvaatia ühinemine on näide laienemisprotsessi ümberkujundavast ja stabiliseerivast mõjust ning ELi nn pehmest jõust. Aprillis **Serbia** ja **Kosovo** vahel saavutatud ajalooline kokkulepe kinnitab veelgi ELi perspektiivi ja rolli mõju sügavate ajalooaavade parandamisel.

Kopenhaageni kriteeriumid on tänapäeval sama asjakohased, peegeldades ELi aluseks olevaid **tuumikväärtusi**: demokraatia, õigusriigi põhimõte, põhiõiguste järgimine. **ELi ees seisvad majandusprobleemid** rõhutavad majanduskriteeriumide olulisust ning vajadust majandus- ja finantsstabiilsust veelgi kindlustada ning laienemisprotsessis osalevate riikide majanduskasvu ja konkurentsivõimet edendada.

2. **Ühinemisprotsess** on täna palju rangem ja laiaulatuslikum kui varem, peegeldades ELi poliitika arengut ning eelmistest laienemistest saadud kogemusi. Protsess toetub **rangetele, kuid õiglastele tingimustele**, mille kohaselt sõltub liikmesus meetmetest, mida iga riik **kehtestatud kriteeriumide** täitmiseks võtab. See on otsustava

tähtsusega laienemisprotsessi **usaldusvääruse** ja laienemisprotsessis osalevatele riikidele stiimulite andmise jaoks, et nad jätkaksid kaugemale ulatuvate reformide teostamist. Varasemate kogemuste põhjal võib öelda, et kõige olulisem on **kõigepealt käsitleda põhinäitajaid**.

3. Praegu on laienemisprotsessi keskmes **õigusriigi põhimõtte** järgimine. Nõukogu poolt 2011. aasta detsembris kinnitatud uue lähenemisviisi kohaselt peavad riigid lahendama kohtusüsteemireformi ning organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastase võitlusega seotud probleemid juba ühinemisläbirääkimiste alguses. Sellega antakse riikidele reformide rakendamisel tulemuste saavutamiseks võimalikult palju aega, tagades nii reformide sügavale juurdumise ning pöördumatuse. Kõnealune uus lähenemisviis on oluline osa Montenegro suhtes kasutatavast läbirääkimisraamistikust ning selle järgi kujundatakse ka meetmed, mida võetakse laienemisprotsessis osalevate ülejäänud riikide suhtes. Viisanõude kaotamise protsess on andnud Lääne-Balkani riikide kodanikele märkimisväärsed eeliseid ning riigid on saanud stiimuli rakendada reforme õigusriigi põhimõtte ning piirikontrolli ja rände valdkonnas. Riigid peavad suurendama jõupingutusi reformide kindlustamiseks ning rakendama meetmeid, et vältida lihtsustatud viisarežiimi kuritarvitamist.
4. Üleilmne majanduskriis on tõstnud kõigi riikide puhul esile vajaduse tugevdada **majanduse juhtimist**. Ükski Lääne-Balkani riik ei ole veel toimiva turumajandusega riik. Kõiki neid riike mõjutab kõrge töötuse määr, seda eelkõige noorte hulgas. On oluline, et need riigid tõhustaksid reforme, et saavutada jätkusuutlik majanduskasv, ning lahendaksid majanduskriteeriumide täitmist ning **konkurentsivõime** parandamist takistavad probleemid. Komisjon on koostanud kõnealuse eesmärgi täitmise toetamiseks mitu ettepanekut, mis hõlmavad muu hulgas riiklike majandusreformi strateegiate ning riikliku finantsjuhtimise tegevuskavade kasutuselevõttu. Komisjon teeb majanduskriteeriumide täitmist tagavate reformide toetamisel koostööd juhtivate rahvusvaheliste finantseerimisasutustega. Lääne-Balkani investeerimiskeskonna raames jätkatakse töökohtade loomist ja majanduskasvu edendavate investeeringute toetamist. Väga oluline on välismaiseid otseinvesteeringuid rohkem ligimeelitava keskkonna loomine.
5. Sündmused mitmes kandidaatriigis on rõhutanud **demokraatlike institutsioonide tugevdamise** ning kaasavate demokraatlike protsesside tagamise olulisust. Komisjon julgustab ja toetab finantsabi kaudu kodanikuühiskonna ja ELiga integreerumist käsitlevate parteiüleste platvormide suuremat rolli. Komisjon edendab tihedas koostöös valdkonna teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega ka valimis-, parlamendi- ja avaliku halduse reforme.
6. Euroopa Liit on rajatud ühistele väärtustele ja põhimõtetele, sealhulgas **põhiõiguste** austamisele. Kõik Lääne-Balkani riigid ja Türgi peavad teostama täiendavaid reforme, et sõnavabaduse põhimõtete ja vähemuste hulka kuuluvate isikute, sealhulgas **romade** õiguste kaitse oleks praktikas tagatud. Teiste **haavatavamate rühmade**, eelkõige seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise eest kaitsmiseks on vaja võtta jõulisemaid meetmeid. Komisjon pöörab ühinemisprotsessis kõnealustele küsimustele rohkem tähelepanu, hõlmates sealhulgas ühinemiseelse abi rahastamisvahendi toetuste tõhusamat suunamist ning romadele suunatud rahastu kaudu romade kaasamisele suurema toetuse eraldamist.
7. **Piirkondlik koostöö** ja **heanaaberlikud suhted** on stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessi oluliseks osaks. Minevikukonfliktidega seotud küsimused, sealhulgas sõjakuriteod, põgenike tagasipöördumine ning vähemuste kohtlemine ja kõigile kodanikele võrdsete õiguste tagamine on jätkuvalt põhiprobleemiks ja nendega

tuleb viivitamata tegeleda. Selleks jätkab komisjon selliste algatuste toetamist, mis on suunatud mineviku pärandist ülesaamisele. Selleks, et piirkondlik koostöö oleks kaasav ja piirkondlikul tasandil juhitav, tuleb seda täiendavalt tõhustada. Komisjon toetab täielikult Kagu-Euroopa koostööprotsessi ja piirkondliku koostöö nõukogu tööd, sealhulgas piirkondliku 2020. aasta strateegi rakendamist.

8. Jõupingutusi tuleb jätkata kandidaatriikide ja liikmesriikide vaheliste **kahepoolsete vaidluste** lahendamiseks. Kahepoolsed küsimused tuleks lahendada asjaomaste poolte vahel võimalikult kiiresti ning see ei tohiks ühinemisprotsessi kinni hoida. Komisjon kutsub pooli üles tegema kõik selleks, et lahendada võimalikud pooleliolevad vaidlused vastavalt kehtestatud põhimõtetele ja vahenditele. Ühinemisläbirääkimised võivad anda vaidluste lahendamisele vajaliku poliitilise tõuke. Komisjon jätkab poliitilise toetuse osutamist ja vahendamist kõigile asjaomastele riikidele, et leida kahepoolsetele küsimustele lahendus võimalikult kiiresti, ning jätkab lahenduste leidmiseks aktiivselt teiste foorumite toetamist. Komisjon julgustab stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingus osalevate riikide hulgas kahepoolsete lepingute võrgustiku arendamist, et luua raamistik olulistes küsimustes ulatuslikuma poliitilise dialoogi tekkeks.
9. 2014. aastal alustab tegevust teine **ühinemiseelse abi rahastamisvahend**, mis kehtib kuni 2020. aastani. EL jätkab II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi kaudu laienemisprotsessis osalevatele riikidele märkimisväärse abi andmist ning toetab ka piirkondlikku ja piiriülest koostööd. Keskendutakse ühist huvi pakkuvatele valdkondadele, vähendades prioriteetide ja suurendades projektide arvu. Riikide ees seisvaid probleeme asutakse lahendama senisest strateegilisemal ja sidusamal viisil, kasutades selliseid uudseid lahendusi nagu valdkondlik lähenemisviis, stiimulid paremate tulemuste saavutamiseks, suurem eelarvetoetus ning sügavam keskendumine mõõdetavate tulemuste saavutamisele. Suurte investeerimisvajaduste rahuldamiseks ning majanduskasvu ja töökohtade loomiseks tugevdab komisjon koostööd rahvusvaheliste finantseerimisasutustega selliselt, et ühinemiseelse abi rahastamisvahendiga oleks võimalik uuenduslike finantsvahendite kaudu kaasata ka erakapitali.
10. Laienemispoliitika sõltub ELi kodanike toetusest. Liikmesriikide jaoks on oluline pidada ELi institutsioonidega teadlikku arutelu laienemispoliitika poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete mõjude üle. Neil on tähtis roll kodanike teavitamisel laienemispoliitika asjaoludest. Seda tehes tuleb kodanikke teavitada laienemise eelistest, sealhulgas sellega kaasnevast kasust rahu, julgeoleku ning heaolu tagamisel, ning vastata nende küsimustele.

II

11. **Montenegro:** ühinemisläbirääkimiste alustamine eelmisel aastal märkis Montenegro jaoks uue etapi algust teel ELi. Kohtusüsteemi ja põhiõigusi käsitleva 23. peatüki ja õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi käsitleva 24. peatüki suhtes uue lähenemisviisi rakendamiseks vajalikud põhjalikud ja püsivad poliitilised reformid nõuavad tugevat poliitilist tahet ja tõhustatud haldussuutlikkust. Ühinemisprotsess peab olema kaasav ning selles peab läbivalt osalema kodanikuühiskond. Montenegro on vastu võtnud üksikasjaliku tegevuskava, milles esitatakse terviklik reformikava õigusriigi põhimõtte järgimise tõhustamiseks. Nende kavade rakendamine ning edusammud nimetatud peatükke käsitlevate vahekriteeriumide täitmisel panevad paika ühinemisläbirääkimiste üldise tempo. Sellega seoses on oluline rakendada juulikuiseid põhiseaduse muudatusi, millega suurendati kohtusüsteemi sõltumatust, ning teha

täiendavaid edusamme seoses organiseeritud kuritegevuse ja korruptsiooni, sealhulgas kõrgemal tasemel esineva korruptsiooni vastases võitluses.

Avaliku halduse reform on esmatähtis, et tagada Montenegro suutlikkus kohaldada *acquis*'d, võidelda politiseerimise vastu ning suurendada avaliku teenistuse läbipaistvust ja professionaalsust. Viimaste kuude sündmused, eelkõige väidetav riiklike vahendite kasutamine erakonnapoliitilistel eesmärkidel, on näidanud, kui oluline on suurendada kodanike usaldust riigi institutsioonide vastu. Sellega seoses on oluline tagada, et uurimised viiakse läbi põhjalikult ja kiiresti ning võetakse sobivad meetmed. Vajalik on ka valimisprotsessi käsitleva parlamendirühma töö asjakohane järelevalve. Tugevdada tuleb sõnavabadust, sealhulgas uurides korrektselt kõigi ajakirjanike suhtes toime pandud vägivalda- ja hirmutamisuhtumeid ja tuues kuritegude toimepanijad kohtu ette. Majanduses on kõige olulisemaks ettevõtluskeskkonna parandamine ning kõrge töötuse määra vastu võitlemine. Alumiiniumitootja KAP restruktureerimine on väga kiireloomuline probleem.

12. **Serbia:** 2013. aasta on olnud Serbiale ajalooline aasta teel Euroopa Liitu. Juunikuisel Euroopa Ülemkogu kohtumisel tehtud otsus alustada ühinemisläbirääkimisi kujutab endast uue märkimisväärse etapi algust Serbia suhtes Euroopa Liiduga. See on tunnustus peamiste reformide teostamisel tehtud edusammude ning Serbia märkimisväärsede jõupingutuste eest suhete normaliseerimisel Kosovoga. Septembris jõustus stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping.

Serbia on aktiivselt ja konstruktiivselt töötanud selle heaks, et suhteid Kosovoga nähtavalt ja jätkusuutlikult parandada. Aprillis andis Serbia osalemine ELi vahendatud dialoogis märkimisväärse tulemuse: Kosovoga sõlmiti „esimene kokkulepe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid” (edaspidi „esimene kokkulepe”), mida täiendati mais rakenduskavaga. Rakendamine on jätkunud ning selle tulemusena on kohapeal jõutud mitme pöördumatu muutuseni. Pooled on jõudnud kokkuleppele ka energiat ja telekommunikatsiooni käsitlevates küsimustes. Serbia peab jätkama Kosovoga suhete normaliseerimist ning kõigi dialoogis saavutatud kokkulepete rakendamist.

Komisjon alustas septembris *acquis* läbivaatamist ning soovib pidada esimese Serbia ühinemist käsitleva valitsustevahelise konverentsi hiljemalt 2014. aasta jaanuaris, pärast seda, kui nõukogu on vastu võtnud läbirääkimisraamistiku. Kõnealuses nõudlikus etapis peab Serbia erilist tähelepanu pöörama õigusriigi põhimõttega seotud olulistele valdkondadele, eelkõige kohtusüsteemi reformi rakendamisele, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastasele võitlusele, avaliku halduse reformile, oluliste institutsioonide sõltumatusele, meediavabadusele ning diskrimineerimisele ja vähemuste kaitsele. Ennetavalt tuleb rakendada romasid käsitlevat strateegiat. Serbia peab jätkama ettevõtluskeskkonna parandamist ning arendama välja konkurentsivõimelise erasektori. Oluline on kõrge töötuse määra vastane võitlust. Serbia peab jätkama viimase aasta jooksul tehtud positiivset piirkondlikku koostööd, mis hõlmab naaberriikidega kõrgetasemeliste kontaktide loomist.

13. **Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik:** poliitiline kriis, mis järgnes eelmise aasta lõpus parlamendis aset leidnud sündmustele, tõi esile erakondadevahelised sügavad eraldusjooned, mis mõjutavad parlamendi toimimist, ning rõhutasid vajadust riiklikke huvisid järgiva konstruktiivse poliitika järele. Olulise tähtsusega on 1. märtsi poliitilise kokkuleppe jätkuv rakendamine. ELiga ühinemine on jätkuvalt riigi strateegiline prioriteet. Kõrgetasemeline ühinemisdialoog on kaasa aidanud edusammudele enamikus prioriteetsetes valdkondades, sealhulgas kuhjunud

kohtuasjade lahendamine ja edusammud korruptsioonivastases võitluses. Kui arvestada riigi positsiooni ühinemisprotsessis, on ta saavutanud õigusaktide vastavusse viimisel kõrge taseme ning parandanud veelgi võimekust täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi.

Järgmise aasta reformiprioriteediks peaks olema kehtivate õigus- ja poliitikaraamistike tõhus rakendamine ja jõustamine. Erilist tähelepanu tuleks pöörata õigusriigi põhimõtte järgimisele, sealhulgas kohtusüsteemi sõltumatusele ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses täiendavate tulemuste saavutamisele. Sõna- ja meediavabaduse olukord üldisemalt on samuti jätkuvalt muret tekitav. Rahvustevaheliste suhete seisukohast üliolulise *Ohridi raamlepingu* läbivaatamine tuleb lõpule viia ning raamlepingu soovitusi tuleb rakendada. Ennetavalt tuleb rakendada romasid käsitlevat strateegiat. Lahendus tuleb leida riigi ja erakonna vahel piiri häägustumise probleemile, nagu rõhutas valimistega seoses ka OSCE/ODIHR. Lahendada tuleb kõrge töötuse määra probleem ning tõhustada tuleb avaliku sektori finantsjuhtimist.

Komisjon on seisukohal, et poliitilised kriteeriumid on jätkuvalt piisavalt täidetud ning soovib seetõttu alustada ühinemisläbirääkimisi. Liikumine edasi järgmistesse, laienemisprotsessi keerukamatesse etappidesse on oluline selleks, et kindlustada seniseid ja julgustada edasisi reforme ning tugevdada rahvustevahelisi suhteid. Kõrgetasemeline ühinemisdiialog on kasulik vahend, mille raames keskendutakse jätkuvalt olulisimatele küsimustele, sealhulgas heanaaberlikele suhetele, kuid see ei suuda asendada ühinemisläbirääkimisi.

Komisjon on jätkuvalt veendunud, et otsus alustada ühinemisläbirääkimisi aitaks kaasa selliste tingimuste loomisele, mis toetaksid heanaaberlike suhete parandamist üldisemalt ning eelkõige mõlemale poolele vastuvõetava lahenduse leidmist nimeküsimusele, mida komisjon oluliseks peab. Pärast peaaegu kahte aastakümnet peavad kõik ÜRO protsessis osalevad pooled väljendama lõpliku lahenduse leidmiseks tugevat poliitilist tahet, kaasates selleks aktiivselt ka rahvusvahelist üldsust.

Komisjon esitab soovitusel kõnealuse riigiga ühinemisläbirääkimiste avamiseks juba viiendat korda. Nõukogu ei ole siiani otsust teinud. Suutmatust kõnealust soovitust järgida võib tekitada endisele Jugoslaavia Makedoonia vabariigile ja ELile tõsiseid probleeme. See seab kahtluse alla laienemisprotsessi usaldusväärsuse, mille aluseks on selged tingimused ja riikide enda saavutused. Kindla ELi perspektiivi puudumine seab ohtu riigi reformidega seotud jõupingutuste jätkusuutlikkuse.

Euroopa Ülemkogu kutsel taaskinnitab komisjon oma kavatsust esitada viivitamata ettepanek läbirääkimisraamistiku kohta, milles võetakse arvesse vajadust lahendada nimeküsimus ühinemisläbirääkimiste algetapis, ning korraldab ELi *acquis* analüütilise kontrollimise, alustades kohtusüsteemi ja põhiõigusi ning õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi käsitlevatest peatükkidest. Komisjon on arvamusel, et juhul kui kontrollimine ja läbirääkimisraamistikku käsitlevad arutelud juba käiksid, oleks võimalik tekitada vajalik sünergia, mis toetaks läbirääkimiste teel saavutatud ja mõlemale poolele vastuvõetava lahenduse leidmist nimeküsimusele veel enne läbirääkimispeatükkide avamist. 23. ja 24. peatüki suhtes uue lähenemisviisi rakendamine ka endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi puhul annaks vajalikud vahendid, millega lahendada ka liikmesriikide jaoks olulised mureküsimused, ning aitaks kaasa reformide jätkusuutlikkusele.

Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu 2004. aasta aprillis jõustumise kümnenda aastapäeva eel kutsub komisjon nõukogu viiendat korda üles võtma vastu tema 2009. aasta ettepanek liikuda kooskõlas stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu asjaomaste

sätetega edasi assotsieerimisprotsessi teise etappi, mille kohaselt lõpeb assotsieerumine maksimaalselt kümneaastase üleminekuperioodi lõpuks.

14. **Albaania:** eelmise aasta oktoobris soovitas komisjon nõukogule anda Albaaniale kandidaatriigi staatuse pärast oluliste meetmete võtmist kohtureformi ja avaliku halduse reformi valdkonnas ning parlamendi kodukorra ülevaatamist. 2012. aasta detsembris kutsus nõukogu kandidaatriigi staatuse andmise üle otsustamisega seoses komisjoni esitama võimalikult kiiresti aruande saavutatud edusammude kohta, võttes arvesse ka Albaania poolt korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses võetud täiendavaid meetmeid, sealhulgas ennetavaid uurimisi ja kohtumenetluste algatamisi selliste juhtumite puhul. Sellega seoses on Albaania võtnud ülejäänud olulised kohtu-, avaliku halduse ja parlamendireformi meetmed vastu erakondadeülese konsensuse alusel. OSCE/ODIHRi juhitud rahvusvaheline valimisvaatlusmissioon hindas juunikuised parlamendivalimised konkurentsil põhinevateks, kus kodanikud osalesid aktiivselt kogu valimiskampaania vältel ja järgiti põhiõigusi. Korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on Albaania teinud esialgseid samme uurimiste ja kohtumõistmise tõhususe suurendamiseks ning õiguskaitseasutuste vahelise koostöö tugevdamiseks. Suurenes korruptsiooni ja rahapesuga seotud kohtuasjades süüdimõistetute arv, samuti kasvas inim- ja narkokaubandust käsitletud uurimiste arv. Kõik Euroopa Nõukogu hiljutised soovitusel erakondade rahastamist ja korruptsiooni käsitlevate õigusaktide kohta on rahuldavalt arvesse võetud. Albaania uus valitsus on selgelt pühendunud korruptsioonivastasele võitlusele ning tõstnud selle küsimuse oma programmis tähtsale kohale.

Komisjon võtab arvesse Albaania tehtud edusamme ning soovib, et nõukogu annaks Albaaniale kandidaatriigi staatuse, eeldusel et Albaania jätkab organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastase võitluse valdkonnas meetmete võtmist.

Lisaks komisjoni 2010. aasta arvamusele peab Albaania ühinemisläbirääkimiste alustamiseks täitma järgmised olulised prioriteedid:

1. jätkama avaliku halduse reformi rakendamist, et edendada avaliku teenistuse professionaalsemaks muutmist ning depolitiseerimist;
2. võtma kohtuasutuste sõltumatuse, tõhususe ja usaldusväärsuse tugevdamiseks täiendavaid meetmeid;
3. tegema korruptsioonivastases võitluses täiendavaid jõupingutusi, sealhulgas juhtumite ennetaval uurimisel ning nende eest vastutusele võtmisel ja süüdistuste esitamisel usaldusväärsete tulemuste saavutamise suunas;
4. tegema organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses täiendavaid jõupingutusi, sealhulgas juhtumite ennetaval uurimisel ning nende eest vastutusele võtmisel ja süüdistuste esitamisel usaldusväärsete tulemuste saavutamise suunas;
5. võtma inimõiguste, sealhulgas romade õiguste kaitse ning diskrimineerimisvastase poliitika tugevdamiseks tõhusaid meetmeid ning rakendama omandiõigusi.

Komisjon on valmis Albaaniat kõnealuste oluliste prioriteetide saavutamisel toetama, alustades selleks Albaaniaga kõrgetasemelist dialoogi.

Valitsuse ja opositsiooni vaheline konstruktiivne ja jätkusuutlik dialoog ELiga seotud reformide küsimustes on Albaania ELiga ühinemise seisukohalt otsustava tähtsusega. Albaania konstruktiivne osalemine piirkondlikus koostöös on jätkuvalt väga oluline.

15. **Bosnia ja Hertsegoviina** liikumine Euroopaga integreerumise suunas on peatunud. Riik peab ELiga ühinemise teele naasmiseks hakkama viivitamata rakendama Sejdić-Finci kohtuasjas tehtud Euroopa Inimõiguste Kohtu otsust. Kõnealuse kohtuotsuse ellu viimine ei ole oluline mitte ainult riigi ELiga ühinemise teele naasmise seisukohast, vaid ka Bosnia ja Hertsegoviina presidentuuri ja rahvakoja jaoks, mis valitakse 2014. aastal. Bosnia ja Hertsegoviina peab kiiremas korras looma ka ELi küsimusi hõlmava koordineerimismehhanismi, et ELiga ühinemise küsimuses ühehäälselt kaasa rääkida.

Ilma konsensuseta, kuidas teel ELi edasi liikuda, on alati oht, et ühinemiseelne abi ei anna loodetud tulemusi. Kuna Sejdić-Finci kohtuasja rakendamisele ei ole veel lahendust leitud ning ELi küsimusi hõlmav koordineerimismehhanism on veel loomata, siis ei ole võimalik samal tasemel ühinemiseelse toetuse andmisega jätkata.

Komisjon on otsustanud II ühinemiseelse abi rahastamisvahendit käsitlevad arutelud kuni riigi ELiga ühinemise protsessis selguse saamiseni edasi lükata. Käegakatsutavate edusammude puudumisel eksisteerib võimalus, et Bosnia ja Hertsegoviina jäetakse ilma märkimisväärses matus ühinemiseelse abi vahenditest.

EL toetab sihikindlalt Bosniat ja Hertsegoviinat ja selle kodanikke nende lootuste ning ambitsioonide täitmisel, mis käsitlevad edu saavutamist teel ELi. Edasised edusammud sõltuvad poliitiliste liidrite võimest teha koostööd ning saavutada kompromiss, mis avab tee ELiga ühinemisele. Sellise kompromissi saavutamine aitab kaasa sellele, et taastuks kodanike usaldus juhtkonna suutlikkuse suhtes saavutada ELiga integreerumisel edusamme. See sillutaks teed stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu jõustumisele ning seejärel tõsiseltvõetava ELiga ühinemise taotluse esitamisele.

Kohtusüsteemi üldisel reformimisel on tehtud piiratud edusamme, praegu on rakendamisel mitu komisjoni poolt õigusküsimusi käsitleva struktureeritud dialoogi raames esitatud soovitusi. Kõnealune dialoog näitab laienemiskava potentsiaali ning tõhusa kaasatuse eeliseid. Teatavaid edusamme tehti ka sõjakuritegusid käsitlevate kuhjunud kohtuasjade arvu vähendamisel. ELi ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide toetusel toimunud kõiki tasandeid hõlmanud põhjalikud ettevalmistused tegid võimalikuks ka kauaoodatud rahvaloenduse korraldamise. Riigi ees seisavad siiski suured probleemid. Suuremat tähelepanu on vaja pöörata õigusriigi põhimõtte järgimisele, sealhulgas kohtureformile ning korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastasele võitlusele, avaliku halduse reformile, sõnavabadusele, sealhulgas ajakirjanike hirmutamisele ning diskrimineerimise (sealhulgas romade diskrimineerimise) vastu võitlemisele. Täiendavaid majandusreforme on vaja nõrga ettevõtluskeskkonna parandamiseks ning riigis ühtse majandusruumi loomiseks.

Horvaatia ühinemise järel peab komisjon vastuvõetamatuks, et Bosnia ja Hertsegoviina on siiani keeldunud kohandamast vahelepingut / stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingut nii, et selles võetaks arvesse riigi traditsioonilist kaubavahetust Horvaatiaga. Komisjon kutsub Bosniat ja Hertsegoviinat üles oma seisukohad kiiremas korras läbi vaatama, et traditsioonilistel kaubavahetuse voogudel põhinev kohandamine võimalikult kiiresti lõpule viia.

16. **Kosovo:** 2013. aasta on olnud Kosovole ajalooline aasta teel Euroopa Liitu. Juunikuise ülemkogu kohtumise otsused, millega anti luba alustada läbirääkimisi stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu sõlmimiseks, kujutavad endast märkimisväärset uut etapi ELi ja Kosovo vahelistes suhetes. See on tunnustus peamiste reformide teostamisel tehtud edusammude ning Kosovo märkimisväärsete jõupingutuste eest suhete normaliseerimisel Serbiaga. Lepingut käsitlevaid läbirääkimisi alustatakse ametlikult sellel kuul. Komisjon loodab lõpetada kõnealused

läbirääkimised 2014. aasta kevadel, parafeerida lepingu eelnõu suvel ning esitada seejärel nõukogule allakirjutamist käsitlevad ettepanekud ning leping sõlmida.

Kosovo on aktiivselt ja konstruktiivselt töotanud selle heaks, et suhteid Serbiaga nähtavalt ja jätkusuutlikult parandada. Aprillis andis Kosovo osalemine ELi vahendatud dialoogis märkimisväärse tulemuse: Serbiaga sõlmiti „esimene kokkulepe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid” (edaspidi „esimene kokkulepe”), mida täiendati mais rakenduskavaga. Rakendamine on jätkunud ning selle tulemusena on kohapeal jõutud mitme pöördumatu muutuseni. Pooled on jõudnud kokkuleppele ka energiat ja telekommunikatsiooni käsitlevates küsimustes. Kosovo peab jätkama suhete normaliseerimist Serbiaga ning kõigi dialoogis saavutatud kokkulepete rakendamist. Komisjon eraldab täiendavaid ühinemiseelse abi vahendeid, et toetada aprillikuise kokkuleppe rakendamist asjaomastes kogukondades.

Kosovos on peamiseks prioriteediks õigusriigi põhimõtte järgimine. See on samuti nurgakiviks stabiliseerimis- ja assotsieerimisprotsessile, milles Kosovo osaleb. Struktureeritud dialoog õigusriigi põhimõtte küsimuses jätkab seetõttu Kosovo toetamist ja suunamist kõnealuses valdkonnas, sealhulgas aruteludes ELi õigusriigimissiooni (EULEX) tuleviku üle Kosovos. Kosovo võtab jätkuvalt meetmeid viisanõude kaotamise tegevuskavas esitatud prioriteetide saavutamiseks ning komisjon esitab selle kohta aruande 2014. aasta esimeses pooles.

Kosovo peab nüüd keskenduma reformide rakendamisele, et täita tulevase stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames võetud kohustusi. Erilist tähelepanu tuleks pöörata organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastasele võitlusele, kohtu- ja avaliku halduse reformi läbiviimisele, vähemusse kuuluvate isikute (sealhulgas romad) õiguste tagamisele ning kaubandusküsimuste lahendamisele. Kosovo peab kiiremas korras lahendama töötuse ja struktuurse nõrkusega seotud probleemid, mis mõjutavad riigi tööturgu.

Komisjon kutsub ka kõiki valimisõiguslikke isikuid osalema novembrikuistel kohalikel valimistel. Tegemist on Põhja-Kosovo kohaliku kogukonna võimalusega kasutada oma demokraatlikke õigusi ning osaleda täieõiguslikult Kosovo edasises arengus. Komisjon loodab, et riigivõim tagab, et valimised on kaasavad ning täielikult järgitakse demokraatlikke põhimõtteid.

17. **Türgi** on kandidaatriik ja Euroopa Liidu strateegiline partner. Türgi oma suure ja dünaamilise majandusega on ELi oluline kaubanduspartner ning tolliliidu kaudu väärtuslik osa ELi konkurentsivõimest. Türgil on strateegiline asukoht, sealhulgas energiajulgeoleku mõttes, ning riigil on täita oluline piirkondlik roll. Komisjon rõhutab käimasoleva koostöö ja välispoliitilisi küsimusi käsitleva dialoogi olulisust. 2012. aastal algatatud positiivse tegevuskava raames jätkatakse Türgiga peetavate ühinemisläbirääkimiste toetamist ning täiendamist, kuid tegemist ei ole läbirääkimiste aseainega. ELi ja Türgi suhete täielikku potentsiaali on kõige parem rakendada aktiivse ja tõsiseltvõetava ühinemisprotsessi raamistikus, kus EL on jätkuvalt Türgi majandus- ja poliitiliste reformide läbiviimise võrdluspunktiks. Rohkem kõrgetasemelisi kontakte Türgi, ELi ja liikmesriikide vahel tugevdaks kõnealust koostööd veelgi.

Viimase kaheteistkümne kuu jooksul on reformide teostamisel tehtud olulisi edusamme. Neljanda kohtureformipaketiga tõhustatakse põhiõiguste kaitset, sealhulgas sõnavabadust, ning võitlust karistamatuse vastu piinamise ja väärkohtlemise juhtudel. Valitsus on käivitanud ajaloolise rahuprotsessi, mille eesmärk on lõpetada terrorism ja vägivald riigi kaguosas ning sillutada teed lahenduse leidmisele kurdi küsimuses. 2013. aasta septembris esitatud demokratiseerimispaketis

teatatud meetmetega nähakse mitmes olulises valdkonnas ette täiendavad reformid, mis hõlmavad muu kui türgi keele kasutamist, vähemustesse kuuluvate isikute õigusi, praeguseid kõrgeid valimiskünniseid parlamenti pääsemisel ning eelarvetoetust erakondadele. Otsustavaks teguriks on reformide rakendamine koostöös sidusrühmadega ja kooskõlas Euroopa standarditega. Uue põhiseaduse koostamiseks loodud parlamendi erakondadeülene lepituskomisjon on saavutanud kokkuleppe põhiseaduse mitmes artiklis. Välismaalasi ja rahvusvahelist kaitset käsitleva tervikliku seaduse vastuvõtmisega tehti oluline samm varjupaigataotlejate asjakohase kaitse suunas. Loodi ombudsmani institutsioon ning see täitab juba aktiivselt oma rolli. Suurenenud on avalikud arutelud teemadel, mida varem peeti tundlikeks. Türgi on ka osutanud olulist humanitaarabi suurele arvule oma kodumaalt põgenenud süürialastele. Teiste positiivsete arengute hulka kuuluvad Türgi Trans-Anatoolia torujuhtme lepingu ratifitseerimine, mille eesmärk on ühendada kõnealune torujuhe Trans-Aadria torujuhtmega, mille abil hakatakse maagaasi Türgi kaudu Kaspia merest ELi tarnima.

Politsei ülemäärane jõukasutamine ja dialoogi täielik puudumine mai- ja juunikuus toimunud meelevalduste ajal tekitab tõsist muret. See näitab kohest vajadust täiendavate reformide järele ning samuti vajadust laiendada dialoogi, et see hõlmaks kogu poliitilist spektrumit ja ühiskonda laiemalt, ning järgida põhiõigusi. Politsei meelevalduste ajal käitumise uurimiseks on algatatud mitmeid haldus- ja kohtu uurimisi. Need tuleks teostada euroopalikke standardeid järgides ning süüdlased tuleks vastutusele võtta. Siseminister on laiali saatnud kaks ringkirja, eesmärgiga parandada menetlusi, mida kohaldatakse politsei meelevalduste ajal sekkumise suhtes. Oluline on jätkata õiguskaitse järelevalvemehhanismi loomise kavaga, et tagada politsei käitumise sõltumatu järelevalve. Türgi õigussüsteem vajab täiendavaid muutusi, eelkõige tuleks tõhustada sõna- ja meediavabadust ning kogunemis- ja ühinemise vabadust. Kohtupraktika peaks süstemaatiliselt peegeldama Euroopa standardeid. Neljandat kohtureformipaketti tuleks rakendada täies ulatuses. Juunikuiste protestiaktisioonide laine on samuti viimase kümne aasta jooksul toimunud laiema demokraatliku reformi tulemus. Sellele on kaasa aidanud ka asjaolu, et esile on kerkinud elav ja mitmekesine kodanikuühiskond, keda tuleb austada ja kellega tuleb konsulteerida süstemaatilisemalt igal otsustustasandil, sõltumata sellest, kellele parajasti kuulub parlamendi enamus.

Kõik need arengud rõhutavad, kui oluline on ELi kaasatus ning ELi püsimine Türgis reformide läbiviimise võrdlusalusena. Selleks tuleb ühinemisläbirääkimistele anda uus hoog, järgides seejuures ELi kohustusi ja kehtestatud tingimusi. Sellega seoses kujutab 22. peatüki (regionaalpoliitika) avamine olulist sammu. Komisjon loodab korraldada valitsustevahelise konverentsi esimesel võimalusel. Türgi on teinud edusamme teiste peatükkidega seoses. Türgi saab läbirääkimiste tempot kiirendada, kui ta täidab kriteeriume ning teeb edusamme läbirääkimisraamistikus kindlaksmääratud nõuete täitmisel ja austab ELi ees võetud lepingulisi kohustusi.

Edusammud ühinemisläbirääkimistel ja edusammud poliitiliste reformide läbi viimisel kujutavad endast Türgis ühe mündi kahte väga erinevat külge. On nii Türgi kui ka ELi huvides, et 23. peatüki (kohtusüsteem ja põhiõigused) ning 24. peatüki (õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimused) avamise kriteeriumides lepitakse kokku ja need edastatakse Türgile võimalikult kiiresti, et oleks võimalik alustada mõlemat nimetatud peatükki käsitlevad läbirääkimised, et edendada ELi dialoogi Türgiga ühist huvi pakkuvates olulistes valdkondades ning toetada käimasolevaid reforme. ELi-Türgi tagasisivõtulepingu allakirjutamine ning viisanõudest loobumisele suunatud viisadialoogi samaaegne alustamine annaks ELi ja Türgi vahelistele suhetele uue tõuke ning tooks mõlemale poolele konkreetseid eeliseid. On oluline, et kaks

nimetatud protsessi liiguvad edasi ning et tagasivõtulepingu allakirjutamine ja ratifitseerimine Türgis toimuks kiiresti. ELi ja Türgi energiakoostöö jätkuv tugevdamine ning asjaomased edusammud ühinemisläbirääkimistel lihtsustaksid edusammude tegemist ELi ja Türgi energiaturgude ühendamisel ja integreerimisel.

Komisjon rõhutab, et ELi liikmesriikidel on kooskõlas ELi *acquis* ja rahvusvahelise õigusega, sealhulgas ÜRO mereõiguse konventsiooniga, kõik suveräänsed õigused, mille hulka kuulub muu hulgas õigus sõlmida kahepoolseid lepinguid ning uurida ja kasutada oma loodusvarasid. Kooskõlas nõukogu ja komisjoni eelnevate aastate seisukohtadega on hädavajalik, et Türgi täidab oma kohustust ja rakendab täielikult lisaprotokolli ja liigub edasi Küprose Vabariigiga kahepoolsete suhete normaliseerimise suunas. See võib anda ühinemisprotsessile uue hoo, võimaldades teha edusamme nõukogu 2006. aasta detsembri järeldustes käsitletud kaheksa peatüki osas. Komisjon õhutab ka vältima mis tahes ähvardusi, pingete tekitamist ja tegevust, mis võib heanaaberlikke suhteid ja vaidluste rahumeelset lahendamist kahjulikult mõjutada. Türgi sihikindlus ja konkreetne panus tervikliku lahenduse saavutamiseks Küprose küsimuses on otsustava tähtsusega.

18. Seoses **Küprose küsimusega** loodab komisjon, et Küprose kreeka ja türki kogukonnad jätkavad täieulatuslikke läbirääkimisi tervikliku lahenduse saavutamiseks ÜRO egiidi all. Komisjon loodab, et mõlemad pooled asuvad kiirelt sisulisi küsimusi arutama, eesmärgiga jõuda kiiresti eduka lõpptulemuseni. Kõiki pooli kutsutakse üles andma oma panus kogukondade vahel positiivse kliima loomiseks, kasutades selleks meetmeid, mis toovad kasu Küprose elanike igapäevaelule, ning valmistama üldsust ette vajalikeks kompromissideks. Komisjon on arvamusel, et taasühendamisega kaasnevad eelised kaaluvad üles võimalikud järeleandmised, mida selle saavutamiseks teha tuleb. Eelkõige saaksid Küprose elanikud kasu süsivesinikuvarude kasutamisest. Komisjon on valmis omapoolset toetust protsessile suurendama, kui kaks poolt seda soovivad ja ÜRO sellega nõustub.
19. **Island:** Island oli jõudnud ühinemisläbirääkimistega lõppjärku, kui valitsus otsustas läbirääkimised peatada, ning sellega on ühinemisprotsess peatunud. Valitsus märkis, et kavatseb korraldada seniste läbirääkimiste ning Euroopa Liidus toimunud arengute hindamise, mille tulemused esitatakse järgmiste kuude jooksul Islandi parlamendile aruteluks. Komisjon on peatanud II ühinemiseelse abi rahastamisvahendiga seotud ettevalmistused. Island jääb igal juhul ELi oluliseks partneriks.

LISA

Järeldused Montenegro, Serbia, endise Jugoslaavia Makedoonia vabariigi, Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Kosovo, Türgi ja Islandi kohta

Montenegro

ELi ühinemisläbirääkimiste alustamine Montenegroga 2012. aasta juunis tähendas riigi jaoks uue ja intensiivse etapi algust teel ELi. Kohtusüsteemi ja põhiõigusi käsitleva 23. peatüki ning õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi käsitleva 24. peatüki suhtes uue lähenemisviisi rakendamiseks vajalikud põhjalikud ja püsivad poliitilised reformid nõuavad tugevat poliitilist tahet ja tõhustatud haldussuutlikkust. Ühinemisprotsess peab olema kaasav ning selles peab läbivalt osalema kodanikuühiskond.

Montenegro keskendus aruandlusperioodil terviklike tegevuskavade ettevalmistamisele, mille abil juhitakse riigi reformiprotsessi õigusriigi valdkonnas. Juunis kiitis valitsus heaks tegevuskavad, mis kujutavad endast 23. ja 24. peatüki avamise kriteeriume. Tegevuskavade heakskiitmise järel soovitas komisjon augustis kõnealused peatükid avada ning septembris kutsus nõukogu Montenegrot esitama oma läbirääkimisseisukohad. Töö edeneb vastavalt Montenegro läbirääkimisraamistikus kehtestatud uuele lähenemisviisile, mida kõnealuste peatükkide suhtes kohaldatakse.

Kõiki läbirääkimispeatükke käsitlevad sõelumiskoosolekud olid toimunud 2013. aasta juuni lõpuks. Siiani on läbirääkimised ajutiselt suletud kahe peatüki osas (teadus ja teadusuuringud ning haridus ja kultuur). Avamiskriteeriumid on kindlaks määratud kuue peatüki puhul (kaupade vaba liikumine, asutamisõigus ja teenuste osutamise vabadus, konkurentsipoliitika, põllumajandus ja maaelu areng, toiduohutus, veterinaar- ja fütosanitaarpoliitika, regionaalpoliitika ja struktuurivahendite koordineerimine).

Avaliku halduse reform on esmatähtis, et tagada Montenegro suutlikkus kohaldada *acquis*'d, võidelda politiseerimise vastu ning suurendada avaliku teenistuse läbipaistvust ja professionaalsust. Viimaste kuude sündmused, eelkõige väidetav riiklike vahendite kasutamine erakonnapoliitilistel eesmärkidel, on näidanud, kui oluline on suurendada kodanike usaldust riigi institutsioonide vastu. Sellega seoses on oluline tagada, et uurimised viiakse läbi põhjalikult ja kiiresti ning võetakse sobivad meetmed. Vajalik on ka valimisprotsessi käsitleva parlamendirühma töö asjakohane järelevalve. Montenegro peab tagama ka pikaajaliste OSCE/ODIHRi valimisi käsitlevate õigusaktide kohta esitatud soovitude suhtes asjakohaste järeelmeetmete võtmise ning kehtestama selge ja laialdaselt heakskiidetud avalike ja erakonna huvide kirjelduse. Montenegro täidab ELi liikmeks saamise **poliitilisi kriteeriume** jätkuvalt piisaval tasemel. 2012. aasta oktoobri parlamendivalimised ja 2013. aasta aprilli presidendivalimised ei ole muutnud riigi poolt võetud strateegilist suunda ühineda ELiga. Kuigi OSCE/ODIHR pidas nimetatud valimisi professionaalselt ja tõhusalt korraldatuks, esines siiski ka teatavaid puudusi. Presidendivalimiste tulemuste mittetunnistamisega opositsiooni poolt kaasnes suurima opositsioonirühma kahekuine boikott parlamendis. Boikott lõpetati pärast erakondadeülese kokkuleppe saavutamist, mille alusel loodi kaks parlamendikomisjoni, et uurida süüdistusi riiklike vahendite valimistega seotud eesmärkidel kasutamise kohta ning koostada soovitud valimisprotsessi parandamiseks. Riiklike vahendite väidetavat väärkasutamist uurinud parlamendi uurimiskomisjon lõpetas töö juulis. Parlament ei suutnud kokku leppida järeldustes, millega kehtestataks muu hulgas poliitiline vastutus, ning piirduti tehnilise aruande esitamisega. Kohtulike järeelmeetmete võtmine ei ole tagatud.

Valimisprotsessi vastu usalduse suurendamist käsitlev tööühm on juba heaks kiitnud ühtset valijate nimekirja käsitleva õigusakti eelnõu, millega asendada valijate registrit käsitlev seadus, samuti isikutunnistusi käsitlevasse seadusesse tehtavate muudatuste eelnõu. Õigusriigi

põhimõtte valdkonnas võttis parlament vastu kauaoodatud põhiseaduse muudatused, millega tugevdatakse kohtusüsteemi sõltumatust, mis on laias laastus kooskõlas Veneetsia komisjoni soovitustega.

Montenegro osaleb aktiivselt kohalikus ja rahvusvahelises politsei- ja õigusalasest koostöös. Kui narkokaubandusega seotud kohtuasjades jõuti mõningate kohtuotsusteni, siis selliseid kuriteoliike nagu inimkaubandus või rahapesu on käsitletud väga vähestes kohtuasjades. Mõned esimese astme kohtuotsused organiseeritud kuritegevust ja korruptsiooni käsitlevates kohtuasjades on muudetud. Karistamatus kinnipeetavate piinamise juhtumites tekitab tõsist muret.

Montenegro on võtnud liidrirolli piirkondliku koostöö edendamisel, kasutades selleks eelkõige Lääne-Balkani riikide kuuiku loomise algatust.

Rahvusvahelise Kriminaalkohtuga seoses säilib Montenegrol siiani 2007. aastal Ameerika Ühendriikidega sõlmitud kahepoolne immuuniteedileping, mis võimaldab teha erandeid kohtualluvuse suhtes. Montenegro peab oma seisukohad ELi seisukohtadega vastavusse viima.

Tulevikku vaadates peab Montenegro tagama poliitiliste ja kohtulike järelmeetmete võtmise väidetava riiklike vahendite erakonnapoliitilistel eesmärkidel kasutamise suhtes. Samuti peab Montenegro lõpule viima valimisprotsessi käsitletud parlamendirühma töö, võttes vastu seadusandlikke ja muid meetmeid, et laiendada poliitilist toetust ning edendada avalikkuse usaldust valimisprotsessi ja riigi institutsioonide vastu.

Riigi vastu avalikkuse usalduse suurendamine on tihedalt seotud õigusriigi tugevdamisega. Montenegro tegevuskavade tõhus ja õigeaegne rakendamine kõnealustes valdkondades mängib seetõttu kesket rolli. Erilist tähelepanu tuleks pöörata reformidele, mis suurendavad terviklike kaitsemeetmete ja tulemuspõhise ametisse nimetamise kaudu kohtusüsteemi sõltumatust, vastutust ja professionaalsust. Põhiseaduse muudatuste rakendamine mängib sellega seoses olulist rolli. Samal ajal peab Montenegro hakkama saavutama tulemusi korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevusega (sealhulgas kõrgemal tasemel) seotud kohtuasjade süstemaatilisel uurimisel ning neis kohtumõistmisel, samuti toimepandud kuriteo raskusele vastavate karistuste määramisel.

Tugevdada tuleb sõnavabadust, sealhulgas uurides korrektselt kõiki ajakirjanike suhtes toime pandud vägivalda- ja hirmutamisuhtumeid ja tuues kuritegude toimepanijad kohtu ette. Suuremat tähelepanu on vaja pöörata inimõiguste kaitsel esinevate puuduste kõrvaldamisele kohtu- ja õiguskaitseasutuste poolt, eelkõige haavatavate rühmade puhul. Romad kogevad diskrimineerimist eelkõige sotsiaalsete ja majanduslike õiguste puhul ning on poliitilisel tasandil endiselt alaesindatud. Homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute liikumise aktivistid kogevad siiani diskrimineerimist, rünnakutest teatatakse harva ja karistusi tuleb karmistada.

Avaliku sektori reorganiseerimiskava vastuvõtmine ning avalikke teenistujaid ja riigitoetajaid käsitleva uue seaduse jõustumine on positiivsed sammud. Avalike teenistujate õiglane ja konkurentsivõimeline värbamine on professionaalse avaliku teenistuse arendamise eeltingimuseks. Ilma kuupäevata lahkumisavaldused on lahendamata probleem ning need tuleks tagastada töötajatele, kes neile alla on kirjutanud.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Montenegro teinud täiendavaid edusamme toimiva turumajanduse suunas. Riik peaks suutma keskmise tähtaja jooksul toime tulla konkurentsiturve ja turujõududega ELis, kui ta jätkab sobivate makromajanduslike meetmete ja struktuurireformide kaudu praeguste puuduste kõrvaldamist.

Pärast 2012. aastal toimunud majanduskasvu kiiret aeglustumist õnnestus riigil 2013. aastal majanduskasv taastada. Turism ja välismaised otseinvesteeringud koos suurenenud elektrienergia ekspordiga on toetanud majanduse taastumist, kompenseerides nii nõrka sisenõudlust. Jooksevkonto puudujääk väheneb, kuid on siiski väga suur. Juulis alustati alumiiniumitootja KAP suhtes pankrotimenetlust, mis kujutab endast märkimisväärsete tingimuslike kohustuste tõttu ohtu riigi rahandusele. Töötus on endiselt väga suur. Laenumahu kasv pöördus pärast nelja aastat langust tõusule, kuid viivislaenude suur hulk koormab siiani pankade kapitaliseeritust ning seega laenude andmist.

Praeguste majanduslike probleemide lahendamiseks ning maksebilansi vähendamiseks peab Montenegro suurendama konkurentsivõimet, tõhustades selleks tootlikkust ja meelitades välismaiseid otseinvesteeringuid lisaks turismile ja kinnisvarale ka muudesse majandussektoritesse. Usaldusväärse ettevõtluskeskkonna loomist takistab endiselt nõrk õigusriik ja korruptsioon. Töötuse kõrge määra tõttu tuleb ületada tööjõu pakkumise ja nõudluse vaheline lõhe ning lubada ettevõtja tasandil sõltumatut palgakujundamist. Samuti tuleb aktiveerimispoliitika rakendamiseks ning kaasava ja tõhusa tööturu loomiseks tuleb tõhustada riikliku tööhõiveameti tegevust. Ametiasutused peaksid kaaluma objektiivselt alumiiniumikontserni elujõulisust turutingimuste seisukohast ning samuti parimaid lahendusi, mis riigi rahandust liigselt ei survestamaks. Tuleks jätkata eelarve konsolideerimist, sealhulgas jõupingutusi maksuvõlgade kogumisel. Endiselt tekitab muret viivislaenude suur osakaal ning see nõuab tõhusamat pangandusjärelevalvet ning piisavate reservide olemasolu. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Montenegro võimekustäita liikmesusega kaasnevaid kohustusi erineb valdkonniti. Haldussuutlikkust tuleb suurendada mitmes valdkonnas. Sellistes peatükkides nagu riigihanked, äriühinguõigus, intellektuaalomandiõigus, infoühiskond ja meedia, maksustamine ning ettevõtlus- ja tööstuspoliitika on Montenegro piisavalt edusamme teinud, nii et komisjon on soovitanud ühinemisläbirääkimiste alustamist.

Muudes valdkondades, nagu kaupade vaba liikumine, asutamisõigus ja teenuste osutamise vabadus, põllumajandus ja maaelu areng, toiduohutus, veterinaar- ja fütosanitaarpoliitika ning regionaalpoliitika ja struktuurivahendite koordineerimine, on avamiskriteeriumid, mis sageli hõlmavad *acquis'*ga vastavusse viimise strateegiaid, kindlaks määratud. Nimetatud kriteeriumid peaksid nüüd suunama Montenegro lähikuude tegevust. Konkurentsipoliitika peatüki puhul on eriti oluline täpsustada alumiiniumitootja KAP restruktureerimiskava, et Montenegro saaks oma tegevuse stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames võetud kohustustega vastavusse viia. Keskkonna ja kliimamuutuste valdkonnas on vastavusse viimise ja *acquis'* rakendamise tagamiseks vaja teha märkimisväärseid jõupingutusi, mis hõlmavad muu hulgas strateegilist kavandamist.

Serbia

2013. aasta on olnud Serbiale ajalooline aasta teel Euroopa Liitu. Serbia on aktiivselt ja konstruktiivselt töötanud selle heaks, et suhteid Kosovoga nähtavalt ja jätkusuutlikult parandada. Aprillis andis Serbia osalemine ELi vahendatud dialoogis märkimisväärse tulemuse: – Kosovoga sõlmiti „*esimene kokkulepe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid*” (edaspidi „*esimene kokkulepe*”), mida täiendati mais rakenduskavaga. Kaks poolt on kokku leppinud, et kumbki ei blokeeri ega õhuta teisi blokeerima teise poole edusamme ELiga ühinemise teel. Tegemist on põhjaliku muutusega kahe poole suhetes. Esimese kokkuleppe rakendamine on jätkunud ning selle tulemusena on kohapeal jõutud mitme pöördumatu muutuseni. Pooled on jõudnud kokkuleppele ka energiat ja telekommunikatsiooni käsitlevates küsimustes. Samuti on edusamme tehtud tehnilise dialoogi raames saavutatud kokkulepete rakendamisel ning Serbia koostöö EULEXiga on mitmes valdkonnas jätkuvalt paranenud.

Serbia on andnud reformidele uue hoo ning on laiendanud piirkondliku koostöö edendamiseks kõrgetasemelisi kontakte naaberriikidega. Serbia on võtnud teatavaid meetmeid eelarveseisundi konsolideerimiseks ning ettevõtluskeskkonna parandamiseks. Riik jätkas erinevates valdkondades õigusaktide vastavusse viimist nende ELi õigusaktide tingimustega, mille üle teostatakse järelevalvet vastavalt riiklikule *acquis'* vastuvõtmise kavale (2013–2016). ELi ja Serbia vaheline stabiliseerimis- ja assotsieerimiskava jõustus 1. septembril.

Märkimisväärsete edusammude tulemusena avati Serbia ja Euroopa Liidu suhetes uus etapp. Euroopa Ülemkogu otsustas komisjoni 22. aprilli soovitude järel alustada ühinemisläbirääkimisi 28. juunil. Komisjon esitas 22. juulil nõukogule läbirääkimisraamistikku käsitleva ettepaneku. Komisjon alustas septembris ka ELi *acquis'* analüütilist kontrolli („sõelumine”). Nõukogu kiidab läbirääkimisraamistiku varsti heaks ning Euroopa Ülemkogu kinnitab selle Serbia ühinemist käsitleva esimese valitsustevahelise konverentsi pidamiseks hiljemalt 2014. aasta jaanuariks.

Selles uues ELi-Serbia suhete nõudlikus etapis peab Serbia liikmesuskriteeriumide täielikuks täitmiseks oma jõupingutusi tõhustama. Samuti on oluline teavitada regulaarselt kuni ühinemise realiseerumiseni eelistest ja võimalustest, mida ühinemine Serbia kodanikele loob.

Peamiste Serbia ees seisvate probleemide hulgas peab erilist tähelepanu pöörama õigusriigi põhimõttega seotud olulistele valdkondadele, eelkõige kohtusüsteemi reformi rakendamisele, korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastasele võitlusele, avaliku halduse reformile, oluliste institutsioonide sõltumatusele, meediavabadusele, diskrimineerimise vastu võitlemisele ja vähemuste kaitsele.

Serbia peab jätkama Kosovoga suhete normaliseerimist ning kõigi dialoogis saavutatud kokkulepete rakendamist, tehes selleks muu hulgas koostööd EULEXiga. Serbia peab lõpule viima esimese kokkuleppe rakendamise, eelkõige seoses politseid, kohtusüsteemi ning kohalikke valimisi Kosovos käsitlevate küsimustega. On oluline, et Serbia jätkab Kosovo serblaste julgustamist, et need osaleksid Kosovo tulevastel kohalikel valimistel. Jätkuvalt tuleb tagada kaasava piirkondliku koostöö põhimõtte täieulatuslik kohaldamine, vältides seejuures selliseid probleeme, mis tekkisid Kagu-Euroopa koostööprotsessi tippkohtumisel. Eeldatakse, et Serbia jätkab aktiivset osalemist piirkondlikus koostöös ja leppimisprotsessis.

Serbia täidab **poliitilisi kriteeriume** piisaval tasemel. Valitsus on aktiivselt täitnud ELiga ühinemise kava, demonstreerides olulistest poliitilistest otsustest konsensust ning edendades konsulteerimisprotsessi. Parlament on muutnud oma töö, õigusakte käsitleva konsulteerimisprotsessi ning täidesaatva võimu järelevalve läbipaistvamaks. Siiski kohaldab parlament sageli kiirmenetlust, mis piirab põhjendamatult õigusaktide eelnõude aruteluks ning kontrolliks kuluvat aega.

Serbia on pööranud erilist tähelepanu õigusriigi põhimõtte järgimise tõhustamisele, mis on vastavalt kohtusüsteemi ja põhiõigusi käsitleva 23. peatüki ning õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimusi käsitleva 24. peatüki suhtes kohaldatavale uuele lähenemisviisile üheks olulisemaks küsimuseks. Serbia kiitis pärast ulatuslikku konsulteerimisprotsessi heaks uued strateegiad, mis käsitlevad olulisi valdkondi, nagu kohtusüsteem ning korruptsiooni- ja diskrimineerimisvastane võitlus. Korruptsioonivastases võitluses (sealhulgas kõrgemal tasemel) kasutati uurimises selgelt ennetavat lähenemisviisi. Samuti andis organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses teatavaid tulemusi piirkondlik ja rahvusvaheline koostöö. Kriminaaluurimist alustati mitme juhtumi puhul, kuid lõplike kohtuotsusteni jõutakse kõnealustes valdkondades väga harva. Serbia jätkas ka tihedat koostööd endise Jugoslaavia asjade rahvusvahelise kriminaalkohtuga.

Sõnavabadusega seoses dekriminaliseeriti laimamine. Kooskõlas varasemate romade kaasamist käsitlevate kohustustega on rakendatud meetmeid ning vastu on võetud uus

tegevuskava. Vähemuste kaitset käsitlevat õigusraamistikku üldiselt täidetakse, kuid selle järjepidev rakendamine kogu Serbias tuleb veel lõpule viia sellistes valdkondades nagu haridus, keelekasutus ning vähemuskeelsete meediateenuste ja usutalituste kättesaadavus. Kuigi ametiasutused ja sõltumatud institutsioonid tegid teatavaid täiendavaid jõupingutusi muude haavatavate rühmade kaitsmiseks, on poliitiline toetus homo-, bi- ja transseksuaalsetele ning mõlemasoolistele isikutele ebapiisav. Eriti kahetsusväärne oli geiparaadi kolmandat aastat järjest turvakaalutlustel ärakeelamine, nii läks kaduma võimalus näidata, et riigis järgitakse põhiõigusi.

Tulevikku vaadates peab Serbia pöörama erilist tähelepanu peamiste institutsioonide ja eelkõige kohtunikkonna sõltumatuse tugevdamisele. Põhiseaduslik ja õigusraamistik jätavad siiski ruumi lubamatule poliitilisele mõjule, eelkõige seoses parlamendi rolliga kohtunike ametisse nimetamisel ja vallandamisel. Edasiste reformide teostamiseks on vaja põhjalikult analüüsida kohtusüsteemi toimimist kulude, kulutõhususe ja õigusemõistmise kättesaadavuse seisukohast. Serbia peab märkimisväärselt parandama tulemusi korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse uurimisel, süüdistuste esitamisel ja süüdimõistmisel. Majanduskuritegudest tervikliku ülevaate saamiseks tuleks tähelepanelikult jälgida ametiseisundi kuritarvitamist käsitlevatesse õigusaktidesse hiljuti tehtud muudatuste rakendamist. Kehtestada tuleb korruptsioonijuhtumitest teatajate kaitset käsitlevad tõhusad õigusaktid. Kohtusüsteemi ja korruptsioonivastase võitluse valdkonnas strateegiate ja tegevuskavade tõhus rakendamine paneb proovile Serbia valmisoleku ja tahte edasi liikuda. Kõnealustes strateegilistes dokumentides tuleb sõelumise käigus võib-olla muudatusi teha.

Valitsus peab tõhustama juhtimist ka avaliku halduse reformi valdkonnas ning arendama edasi läbipaistvat ja tulemuspõhist avaliku teenistuse süsteemi. Kohaliku tasandi avaliku teenistuse õigusraamistikku ei kohaldata siiani korrektselt ning seda tuleb edasi arendada.

Täiendavat tähelepanu tuleb pöörata meediavabadusele. Serbia peab meediastrateegia rakendamisega edasi liikuma, alustades selliste oodatud õigusaktide vastuvõtmisega, mis käsitlevad avalikku teavet ja meediat, avalik-õiguslikke ringhäälinguorganisatsioone ning elektroonilist sidet. Meedia riigipoolne otserahastamine ja kontroll ning ringhäälingu jätkusuutlikkus on jätkuvalt lahendamata probleemid. Diskrimineerimisvastase strateegia tegevuskava tuleb vastu võtta ja rakendada. Ametiasutused peavad edendama meedia, inimõiguste kaitsjate ning muude haavatavate rühmade, sealhulgas homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasoolist isikute kaitset radikaalsete rühmade ähvarduste ja rünnakute vastu. Hiljutisi edusamme vähemuste, sealhulgas romade olukorra parandamisel tuleb täiendavate rahaliste vahendite abil jätkata. Romade elutingimusi ja dokumente käsitlevad küsimused vajavad jätkuvat tähelepanu. Rohkem tähelepanu tuleb pöörata raskes sotsiaal-majanduslikus olukorras olevatele piirkondadele, seda eelkõige Lõuna- ja Ida-Serbias. Rahvusvähemuste nõukogude valimised 2014. aastal annavad Serbiale hea võimaluse taaskinnitada oma kindlat tahet kaitsta vähemuste huve. Valimisprotsess tuleb hoolikalt läbi viia, võttes arvesse sõltumatute institutsioonide varasemaid soovitusi.

On oluline, et Serbia jätkab aktiivset osalemist piirkondlikus koostöös ning arendab edasi suhteid naaberriikidega, lahendades seejuures kahepoolseid probleeme.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Serbia teinud teatavaid edusamme toimiva turumajanduse suunas. Serbia peab tegema märkimisväärsed jõupingutusi, et keskmise tähtsaja jooksul toime tulla konkurentsisure ja turujõududega ELis.

2012. aastal tabas Serbiat taaskord majanduslangus ning riigi majandus kahanes 1,7 % võrra. Ekspordi suur kasv on pehmenetanud vähenenud sisenõudluse mõju ning sellega on 2013. aasta esimeses pooles kaasnenud tagasihoidlik ja ebaühtlane majanduse taastumine. Peamiselt tulude poolel tehti eelarve konsolideerimisel mitmeid jõupingutusi. Elavnenud on riigile

kuuluvate äriühingute restruktureerimise protsess. Teatavaid edusamme on tehtud seoses korruptsioonivastase võitluse ja omandiõiguse tõhustamisega.

Majanduskasv on jätkuvalt kitsapõhjaline ning esimesed märgid majanduse taastumisest 2013. aastal ei kandunud üle tööturule. Töötus ja eelarvepuudujääk on endiselt väga suur. Tööturg on jätkuvalt jäik ning suurt probleemi kujutab endast jätkusuutliku töökohtade loomise puudumine. Siiani ei ole vastu võetud tõsiseltvõetavat keskpika perioodi eelarve kohandamise programmi. Riik osaleb majanduses märkimisväärses ulatuses ning riigile kuuluvad äriühingud tekitavad suuri kahjumeid. Serbia peab jätkama ettevõtluskeskkonna parandamist ning tegema konkurentsivõimelise erasektori väljaarendamisel suuri jõupingutusi. Turumehhanismide toimimist takistab õiguskindluse puudumine ja korruptsioon. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Seoses võimekusega täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi, jätkas Serbia erinevates valdkondades õigusaktide vastavusse viimist ELi õigusaktide tingimustega, mida toetas riikliku *acquis'* vastuvõtmise kava heakskiitmine. Suuri edusamme tehti riigihangete valdkonnas, kus võeti vastu uus riigihangete seadus, mis on viidud rohkem vastavusse ELi *acquis'*ga ning sisaldab rangemaid korruptsiooni ennetamist käsitlevaid sätteid. Keskpanga sõltumatuse küsimusele saadi osaline lahendus seadusesse muudatuste tegemisega. Kaks uut õigusakti võeti vastu äriühingute raamatupidamise ja auditeerimise valdkonnas, mille eesmärk on äriühinguõiguse täiendav *acquis'*ga vastavusse viimine. Paranes VKEsid käsitleva poliitika institutsiooniline raamistik ning VKEde juurdepääs rahastamisele. Positiivseks arenguks on ettevõtluskeskkonna ja eelkõige uute õigusaktide mõju hindamise parandamiseks võetud meetmed. Edukalt viidi lõpule rahva- ja põllumajandusloendused. Siiski tähendavad autoriõiguse seadusesse tehtud tasude kogumist ja erandeid käsitlevad muudatused ELi *acquis'*ga vastavusse viimisel sammu tagasi.

Tulevikku vaadates peaks Serbia jõupingutusi õigusaktide ELi *acquis'*ga vastavusse viimisel kahekordistama, pöörates erilist tähelepanu vastuvõetud õigusaktide tõhusale rakendamisele. Serbia peab eriliselt tõhustama jõupingutusi õigusaktide vastavusse viimisel vee, jäätmeäitluse, õhu kvaliteedi ning looduskaitse valdkonnas ning võtma energiasektoris suuna turu avamisele, toimingute eristamisele ja kulusid peegeldavate tariifide kehtestamisele. Täiendavaid jõupingutusi on vaja teha riigiabi kontrolli valdkonnas, kus tuleb edasi arendada riigiabi kontrolliva komisjoni sõltumatust ning tühistada erastatavate ettevõtete vabastamine riigiabi eeskirjade täitmisest. Märkimisväärselt tuleb tugevdada sotsiaalkaitseüsteeme, töösuhteid ning sotsiaalset dialoogi, seda eelkõige sotsiaalse dialoogi kolmepoolsel tasandil. Geneetilistelt muundatud organisme käsitlev seadus tuleb WTOga ühinemise võimaldamiseks viia vastavusse ELi õigusaktidega. Olulisi täiendavaid jõupingutusi on vaja juhtimisvastutuse kontseptsioonil põhineva avaliku sektori finantsjuhtimise ja -järelevalve ning täieliku välisauditi valmiduse arendamiseks.

Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu vahelepingu rakendamine jätkus sujuvalt.

Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik

Endine Jugoslaavia Makedoonia vabariik oli esimene riik, kes sõlmis 2001. aastal ELiga stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu. Riik on olnud kandidaatriik kaheksa aastat, alates sellest, kui komisjon esitas 2005. aasta novembris positiivse arvamuse ning nõukogu tegi 2005. aasta detsembris vastava otsuse. Alates 2009. aastast on komisjon leidnud, et riik täidab piisavalt poliitilisi kriteeriume, ning soovitanud alustada ühinemisläbirääkimisi. Komisjon on alates 2009. aastast soovitanud ka stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames assotsieerimise teise etapi alustamist. Nõukogu ei ole kumbagi küsimuse suhtes siiani otsust teinud. Kaksikümmend aastat pärast riigi ühinemist Ühinenud Rahvaste Organisatsiooniga tuleks nimeküsimusele leida kiire lahendus.

Läbirääkimisprotsessi puudumisel on peamiseks reformide arutelude korraldamise ja järelevalve tegemise *foorumiks* stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames loodud asutused ning samuti 2012. aastal algatatud kõrgetasemeline ühinemisdialoog. Kõrgetasemeline ühinemisdialoog on kaasa aidanud edusammude tegemisele enamikus prioriteetsetes valdkondades. Kõrgetasemelise ühinemisdialoogi raames tehtud edusammudest on riigile läbirääkimisi alustades kasu. Siiski ei ole ega saagi olla tegemist vahendiga, millega liikuda ühinemisläbirääkimiste alustamise suunas.

Poliitiline kriis, mis järgnes eelmise aasta lõpus parlamendis aset leidnud sündmustele, tõi esile erakondadevahelised sügavad eraldusjooned, mis mõjutavad parlamendi toimimist, ning rõhutas vajadust riiklikke huvisid järgiva konstruktiivse poliitika järele. 2013. aasta eelarve vastuvõtmise ajal aset leidnud opositsiooni esindajate ja ajakirjanike väevõimuga parlamendist kõrvaldamise tulemusena hakkas suurim opositsioonirühm parlamenti boikoteerima ning ähvardas boikoteerida ka kohalikke valimisi. Pikaajalisele patiseisule leiti lahendus 1. märtsi poliitilise kokkuleppe sõlmimise kaudu. See hõlmas opositsiooni kuuluvate parlamendiliikmete parlamenti naasmist, nende osalemist kohaliku omavalitsuse valimistel, uurimiskomisjoni tulevikku suunatud soovitusi, riigi strateegilisi Euro-Atlandi eesmarke käsitleva erakondadeülese vastastikuse mõistmise memorandumi allakirjutamist ning edasisi meetmeid valimisreformi läbiviimiseks. Valitsuse ja ajakirjanike vahelise dialoogi taaskäivitamine ei ole veel tulemusi andnud. Uurimiskomisjoni aruande puhul saavutatud konsensus näitab, et dialoogi ja kompromisside kaudu on võimalik leida konstruktiivseid lahendusi. Uurimiskomisjoni soovitusel tuleb täies ulatuses rakendada.

Riik täidab **poliitilisi kriteeriume** üldiselt jätkuvalt piisaval tasemel. OSCE/ODIHR pidas 2013. aasta märtsi/aprilli kohalikke valimisi professionaalselt ja tõhusalt korraldatuks, kuid märkis ära riigi ja erakondade vahel piiri hägustumise probleemi ning soovitas valimisseadusesse täiendavate muudatuste tegemist. Riik teostas enamiku oma kohtureformidest ajavahemikul 2004–2010. Käesoleval aastal on tehtud täiendavaid edusamme kohtusüsteemi tõhustamisel. Edusamme tehti ka korruptsioonivastases võitluses saadud tulemusi käsitlevate terviklike andmete kogumisel, mida tuleks tulevikus edasi arendada. Sõnavabaduse valdkonnas aeglustus meediadialoogi edenemine ajakirjanike parlamendist väljasaatmise tõttu ning vaatamata õigusraamistiku arengule halvenes riigi meediavabadusega seotud maine. Mitme meediakanali sulgemine viimastel aastatel on vähendanud ka kodanikele kättesaadavate erinevate seisukohtade mitmekesisust.

Kuna riik on ühinemisläbirääkimiste edenemist arvestades saavutanud õigusaktide vastavusse viimisel kõrge taseme, peaks järgmise aasta prioriteediks olema kehtivate õigus- ja poliitikaraamistike tõhus rakendamine ja jõustamine sarnaselt riikidega, kellega on ühinemisläbirääkimisi juba alustatud.

Õigusriigi põhimõtte järgimisel tuleb kohtute sõltumatust ja pädevust täiendavalt parandada ning rohkem tuleks keskenduda kodanikele osutatava õigusabi kvaliteedile. Korruptsioon on mitmes valdkonnas endiselt levinud ning see on tõsine probleem. Riik peab demonstreerima võetud korruptsioonivastaste meetmete reaalsel mõju ning rakendama tõhusalt organiseeritud kuritegevuse vastaseid meetmeid. Sõnavabadusega seoses takistab objektiivset kajastust sageli poliitilistest eelistustest lähtuv meedia polariseerumine, mis avaldab ajakirjanikele ja meediaväljaannete omanikele (sealhulgas läbipaistmatu riikliku reklaami kasutamise kaudu) majanduslikku survet ning pärsib kutsestandardite väljatöötamist. Taas tuleb algatada valitsuse ja meedia esindajate vaheline dialoog, mis peab andma meediakultuuri muutmisel konkreetseid tulemusi ning looma usaldust ja usaldusväärset suurendava õhustiku. Ülejäänud ODIHRI soovitusel tuleb rakendada täies ulatuses. Ennetavalt tuleb rakendada romasid käsitlevat strateegiat. Rohkem tuleb teha sallimatuse hukkamõistmiseks, näiteks seoses homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste kogukondadega.

Samuti on oluline viia kiiremas korras lõpule *Ohridi raamlepingu* läbivaatamine, mis on eriti oluline kogukondade- ja rahvustevaheliste suhete seisukohast, ning rakendada selle soovitusi. See ning lepingu oluliseks teguriks olev jätkuv detsentraliseerimine aitavad kaasa stabiilsuse saavutamisele nii riigis kui ka väljaspool seda.

Riigil on üldiselt jätkuvalt head suhted teiste laienemisprotsessis osalevate riikidega ning ta osaleb aktiivselt *piirkondlikus koostöös*. Jätkuvalt on oluline konstruktiivne lähenemine suhetele ELi liikmetest naaberriikidega. Vältida tuleb tegevust ja sõnavõtte, mis mõjutavad negatiivselt heanaaberlikke suhteid.

Seoses **majanduskriteeriumide** täitmisega on riik teinud suuri edusamme ning teatavates valdkondades on liigutud edasi toimiva turumajandusega riigiks saamise suunas. Riik peaks suutma keskmise tähtaja jooksul toime tulla konkurentsivõime ja turujõududega ELis, kui ta rakendab struktuuripuuduste kõrvaldamiseks rangelt reformiprogramme.

Majandusaktiivsust tabas 2012. aastal paigalseis, majanduskasv taastus 2013. aasta esimeses pooles. Probleemaatilise väliskeskkonna taustal on suudetud säilitada makromajanduslik stabiilsus. Töötus on endiselt väga suur, seda eriti noorte hulgas. Eelarvepuudujäägi ja riigivõla kasv suurendasid riigi haavatavust.

Meetmeid tuleb võtta kõrge töötuse määra põhjuste, eelkõige oskuste nõudlusele mittevastavuse probleemi lahendamiseks. Tõhustada tuleb riigi rahanduse jätkusuutlikkust. Eelarvepoliitika tuleb viia vastavusse riigi struktuurireformi prioriteetidega ning võtta suund majanduskasvu edendavale kulutamisele. Keskpika perioodi eelarveraamistiku ja strateegilise kavandamise kasutamine aitaks tugevdada eelarvedistsipliini. Täiendavaid meetmeid on vaja võtta avaliku sektori finantsjuhtimise rakendamiseks, et tagada avaliku sektori ja ELi vahendite kõige tõhusam ja läbipaistvam kasutusviis. Senisest rohkemate erasektori investeeringute tagamiseks on vaja võtta täiendavaid meetmeid, et parandada ettevõtluskeskkonda, mida mõjutab negatiivselt korruptsioon ning samuti aeganõudvad ja kulukad turult väljumise menetlused. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Riik teeb ELiga tihedat ja mitmekesist koostööd kõigis *acquis'* valdkondades ning ta on saavutanud strateegilisel ja institutsionaalsel tasandil õigusaktide vastavusse viimisel kõrge taseme, keskendudes nüüd haldussuutlikkusele ja riigiasutustesisestele koordineerimismehhanismidele, eesmärgiga tagada tõhus rakendamine. Riik on edasi arendanud **võimekust täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi**. Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu jõustumise kümnenda aastapäeva eel täidab riik jätkuvalt stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames võetud kohustusi.

Siseturu valdkonnas on saavutatud õigusaktide vastavusse viimisel hea tase kapitali liikumise, postiteenuste ja äriühinguõiguse alal. Justiits- ja siseküsimuste valdkonnas on riik teinud edusamme viisapoliitikat, välispiire ja Schengenit ning politseikoostööd käsitlevate ettevalmistuste osas. Avaliku halduse reformiga seoses peaks jätkuma töö läbipaistvust, saavutusi ja tasakaalustatud esindatust käsitlevate põhimõtete rakendamisel. Täiendavaid jõupingutusi on vaja eelkõige regionaalpoliitika, keskkonna ja kliimamuutuste valdkonnas, kus tuleb parandada ELi rahastatud projektide rakendamist, ning samuti vee kvaliteedi, tööstussaadete kontrolli ja riskide maandamise valdkonnas. Sotsiaalpoliitikas ja tööhõive valdkonnas on vaja võtta meetmeid, et saavutada kaasav ja tõhus tööturg. Avaliku sektori sisekontrollisüsteemi tuleb tugevdada ning arendada kogu avaliku teenistuse lõikes. Üldiselt on riik saavutanud *acquis'*ga vastavusse viimisel piisava taseme, et liikuda edasi ühinemisprotsessi järgmisse etappi.

Albaania

Eelmise aasta oktoobris soovitas komisjon nõukogule anda Albaaniale kandidaatriigi staatuse pärast oluliste meetmete võtmist kohtureformi ja avaliku halduse reformi valdkonnas ning

parlamendi kodukorra ülevaatamist. 2012. aasta detsembris kutsus nõukogu kandidaatriigi staatuse andmise üle otsustamisega seoses komisjoni esitama võimalikult kiiresti aruande saavutatud edusammude kohta, võttes arvesse ka Albaania poolt korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses võetud täiendavaid meetmeid, sealhulgas ennetavaid uurimisi ja kohtumenetluste algatamisi selliste juhtumite puhul. Sellega seoses on Albaania võtnud ülejäänud olulised kohtu-, avaliku halduse ja parlamendireformi meetmed vastu erakondadeülese konsensuse alusel. OSCE/ODIHRi juhitud rahvusvaheline valimisvaatlusmissioon hindas juunikuised parlamendivalimised konkurentsil põhinevateks, kus kodanikud osalesid aktiivselt kogu valimiskampaania vältel ja järgiti põhiõigusi. Korruptsiooni ja organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses on Albaania teinud esialgseid samme uurimiste ja kohtumõistmise tõhususe suurendamiseks ning õiguskaitseasutuste vahelise koostöö tugevdamiseks. Suurenes korruptsiooni ja rahapesuga seotud kohtuasjades süüdimõistetute arv, samuti kasvas inim- ja narkokaubandust käsitletud uurimiste arv. Kõik Euroopa Nõukogu hiljutised soovitusel erakondade rahastamise ja korruptsiooni käsitlevate õigusaktide kohta on rahuldavalt arvesse võetud. Albaania uus valitsus on selgelt pühendunud korruptsioonivastasele võitlusele ning tõstnud selle küsimuse oma programmis tähtsale kohale.

Lisaks komisjoni 2010. aasta arvamusele peab Albaania ühinemisläbirääkimiste alustamiseks täitma järgmised olulised prioriteedid: Albaania peab 1) jätkama avaliku halduse reformi rakendamist, et edendada avaliku teenistuse professionaalsemaks muutmist ning depolitiseerimist; 2) võtma kohtuasutuste sõltumatuse, tõhususe ja usaldusväärsuse tugevdamiseks täiendavaid meetmeid; 3) tegema korruptsioonivastases võitluses täiendavaid jõupingutusi, sealhulgas juhtumite ennetaval uurimisel ning nende eest vastutusele võtmisel ja süüdistuste esitamisel usaldusväärsete tulemuste saavutamise suunas; 4) tegema organiseeritud kuritegevuse vastases võitluses täiendavaid jõupingutusi, sealhulgas juhtumite ennetaval uurimisel ning nende eest vastutusele võtmisel ja süüdistuste esitamisel usaldusväärsete tulemuste saavutamise suunas; 5) võtma inimõiguste, sealhulgas romade õiguste kaitse ning diskrimineerimisvastase poliitika tugevdamiseks tõhusaid meetmeid ning rakendama omandiõigusi.

Valitsuse ja opositsiooni vaheline konstruktiivne ja jätkusuutlik dialoog ELiga seotud reformide küsimustes on Albaania ELiga ühinemise seisukohalt otsustava tähtsusega. Albaania konstruktiivne osalemine piirkondlikus koostöös on jätkuvalt väga oluline.

Albaania on teinud ELi liikmeks saamise **poliitiliste kriteeriumide** täitmisel täiendavaid edusamme. Valitsev enamus ja opositsioon on teinud parlamendis mitme õigusakti vastuvõtmisel koostööd. See hõlmab avaliku teenistuse seaduse, ülemkohtuseaduse ja parlamendi kodukorra ning kriminaalseadustikku ja tsiviilseadustikku tehtud muudatuste vastuvõtmist.

Kuigi 23. juuni parlamendivalimistele eelnenud periood oli pingeline, mis seadis aeg-ajalt ohtu valimistega tegelevate haldusasutuste töö, põhinesid valimised ise konkurentsil ning toimusid korrektsel viisil, mida ilmestas suur osalusprotsent. Albaania tegi täiendavaid edusamme avaliku halduse reformi läbiviimisel, võttes vastu avaliku teenistuse seaduse.

Täiendavaid edusamme on tehtud kohtureformi läbiviimisel, mille raames ühtlustati kohtusüsteemi. Korruptsioonivastase võitlusega tegelevate asutuste paranenud töömeetodite ning kohtuotsuste arvu suurenemise ja tõhusama institutsioonidevahelise koostöö tulemusena tehti teatavaid edusamme korruptsioonivastases võitluses, kus saavutati esimesi tulemusi. Tulemuste saavutamist tuleb jätkata. Parem järelevalve ja läbipaistvus sellistes olulistes valdkondades nagu kinnisvara registreerimine, toll, kõrgharidus ja tervishoid, on tõestuseks, et teadlikkus ennetamise tähtsusest on suurenenud. Euroopa Nõukogu hiljutised soovitusel erakondade rahastamise ja korruptsiooni käsitlevate õigusaktide kohta on arvesse võetud.

Korruptsioon on siiski jätkuvalt väga tõsine probleem, mille lahendamine vajab kindlameelsust ja kontsentreeritud jõupingutusi. Organiseeritud kuritegevusega seoses on paranenud rahvusvaheline politseikoostöö, samuti ohuanalüüsi kasutamine; suurenenud on narkootikumide ja kuritegeliku vara konfiskeerimine. Täidetud on Euroopa Nõukogu soovitusel rahapesuvastase võitluse kohta. Oluliste kriminaalseadustiku muudatustega on võetud meetmeid inimkaubanduse ja muude raskete kuritegude suhtes.

Inimõiguste valdkonnas austati üldiselt kogunemis- ja ühinemisvabaduse, samuti mõtte-, südametunnistuse- ja usuvabaduse põhimõtteid. Diskrimineerimisvastase võitluse valdkonnas tehti edusamme näiteks homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute õigusi käsitleva tegevuskava abil. Sõnavabaduse valdkonnas parandas audiovisuaalmeedia seadus oluliselt audiovisuaalmeedia õigusraamistikku Albaanias.

Tulevikku vaadates peab Albaania kiirendama kohtureformi teostamist. Kohtusüsteemi institutsiooniline ja õiguslik ülesehitus tuleks läbi vaadata ja seda tõhustada. Kohtusüsteemi sõltumatuse, läbipaistvuse, usaldusväärsuse ja tõhususe tagamiseks vajalikud peamised õigusaktid on koostamata või vastu võtmata, sealhulgas põhiseaduse muudatused, millega soovitakse depolitiseerida ülemkohtusse ametisse nimetamisi. Hiljuti vastu võetud õigusakte tuleb rakendada tõhusalt ning poliitikute ja kohtunike täielikul toetusel.

Lisaks sellele peab Albaania erilist tähelepanu pöörama avaliku halduse reformi rakendamisele, pidades eelkõige silmas struktuurseid õigusnorme ja haldusakte. Uut avaliku teenistuse seadust käsitlevad teised õigusaktid tuleb vastu võtta ja kiiresti rakendada. Tagada tuleb avaliku halduse järjepidevus ning edendada professionaalsust, depolitiseerimist ning vastutust.

Korruptsioonivastases võitluses on vaja võtta sihtotstarbelisi meetmeid, muu hulgas keskele koordineerimisasutusele vajalike volituste ja suutlikkuse ning tugeva poliitilise toetuse tagamise kaudu. Tõhustada tuleb õiguskaitseasutuste ennetus- ja karistuse määramise suutlikkust ning sõltumatust. Tagada tuleb sõltumatute institutsioonide aruandluse korrektne järelevalve parlamendi poolt.

Organiseeritud kuritegevuse tõhusat uurimist ja süüdistuste esitamist tuleb esialgsetele tulemustele toetudes edasi arendada. Täiendavaid jõupingutusi on vaja teha kriminaalmenetluse seadustikku muudatuste tegemiseks ning selleks, et laiendada ohuhindamise, jälitusandmete ning sihtotstarbeliste ja ennetavate uurimiste kasutusala. Ennetavat lähenemisviisi on vaja kasutada ka seletamatu jõukuse ja rahapesu kahtluste uurimiseks.

Inimõiguste valdkonnas peaks prioriteediks olema uute õigusaktide koostamine ning kehtivate õigusaktide rakendamine, keskendudes selgelt puuetega inimeste ja laste õigustele ning romade kaasamisele. Sõnavabadusega seoses on täiendavaid jõupingutusi vaja meediat reguleeriva asutuse sõltumatuse täielikuks tagamiseks.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Albaania teinud täiendavaid edusamme toimiva turumajandusega riigiks saamise suunas. Albaania peaks suutma keskmise tähtaja jooksul toime tulla konkurentsiturve ja turujõududega ELis, kui ta kiirendab struktuurireformide teostamist.

Albaania on säilitanud makromajandusliku stabiilsuse. SKP kasv aeglustus, kuid on tänu välisnõudlusele endiselt positiivne. Madal inflatsioonitase võimaldas järgida majanduskasvu stimuleerivat rahapoliitikat, kuid selle ülekandumist reaalmajandusse ei ole veel näha, kuna viivislaenude suur ja üha kasvav arv aeglustas laenukasvu. Eelarvepuudujääk on endiselt suur ning riigivõla kasv jätkus, mille tulemusena ületati kohustuslik võla piirmäär 60 % SKPst ja kaotati see. Mõnevõrra paranes tööturu olukord, kuid töötus on endiselt suur. Jooksevkonto

puudujääk vähenes, kuid on endiselt suur. Majanduse olukorda ohustavad endiselt nii siseriikliku majandusstruktuuri nõrkus kui ka maailmamajanduse ebastabiilsus.

Albaania peab pikaajalise ja jätkusuutliku majanduskasvu tagamiseks täiendama stabiilsusele suunatud eelarve- ja rahapoliitikat struktuurireformidega. Albaania peab leidma lahenduse suurele eelarvepuudujäägile ja valitsemissektori võlale ning selle lühiajalistele kõrvalmõjudele. Lisaks sellele peab Albaania tulude pideva ülehindamise vähendamise ja maksude tõhusama kogumise kaudu parandama eelarve prognoositavust. Majanduse mitmekesistamise ja pikaajalise majanduskasvu potentsiaali hoogustamiseks on oluline parandada ettevõtlus- ja investeerimiskeskonda. See on muu hulgas saavutatav õigusriigi põhimõtte järgimise tõhustamise, korrupsioonivastase võitluse ja maksevõlgnevuste likvideerimise ning infrastruktuuri arendamise ja inimkapitali tugevdamise kaudu. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu rakendamine jätkus sujuvalt ning Albaania jätkas õigusaktide ELi nõuetega vastavusse viimist, edendades nii oma **võimekust täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi**. Edusamme tehti riigihangete, statistika, õiguse, vabaduse ja turvalisuse ning tolli valdkonnas. Albaania peab tegema intellektuaal- ja tööstusomandiõiguste tõhusa jõustamise tagamiseks täiendavaid jõupingutusi ning pöörama erilist tähelepanu energiasektorile, sealhulgas energiaallikate mitmekesistamisele ja elektrituru toimimisele, ning leidma lahenduse võrgukadude ja arvete laekumise madala määra probleemile. Albaania peab kindlakäeliselt lahendama ka käibemaksutagastuse küsimuse, sealhulgas seoses tekkinud mahajäämusega, ning tõhustama keskkonnakaitset, muu hulgas jäätmekäitluse ja reovee valdkonnas jätkusuutlike investeeringute tegemisega. Täiendavaid jõupingutusi on vaja teha tööhõive ja sotsiaalpoliitika valdkonnas. Tõhustada tuleb *acquis'* rakendamise eest vastutavate asutuste haldussuutlikkust ja professionaalsust ning kaitsta tuleb reguleerivate asutuste sõltumatust. Mitmes *acquis'* valdkonnas, mis käsitlevad eelkõige riigihanget ja finantskontrolli, on oluline edendada läbipaistvust ja vastutust.

Bosnia ja Hertsegoviina

Bosnia ja Hertsegoviina liikumine Euroopaga integreerumise suunas on peatunud, samal ajal kui piirkonna teised riigid liiguvad edasi. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping kirjutati alla 2008. aastal ning ratifitseerimisprotsess viidi lõpule 2011. aastal. Stabiliseerimis- ja assotsieerimisleping ei ole veel jõustunud, kuna riik ei ole täitnud kõiki nõudeid, eelkõige teinud usutavaid jõupingutusi Euroopa Inimõiguste Kohtu Sejdići-Finci kohtuasjas tehtud otsuse rakendamiseks, mis käsitleb inimeste diskrimineerimist etnilistel põhjustel. Seetõttu lähtub EL oma suhetes Bosnia ja Hertsegoviinaga ikka veel 2008. aasta vahelepingust.

Poliitiliste jõudude esindajad ei jaga ühist vaadet riigi üldise suuna ja tuleviku või selle kohta, kuidas riik toimima peaks. Puudub põhjalik sisepoliitiline dialoog sellistes olulistes küsimustes nagu ELiga integreerumise protsess ning sellega seotud prioriteetide seadmine. ELiga ühinemine ei ole olnud poliitikute prioriteet, mille tulemusena ei ole Euroopa perspektiivi saavutamisel edusamme tehtud. Lühiajalised erakondlikud või rahvuslikud huvid on prevaleerinud tulevikku suunatud poliitika üle, mille eesmärk on Bosnia ja Hertsegoviina sidumine ELiga. Föderatsioonis enam kui aasta kestnud poliitilisel ummikseisul on negatiivne mõju valitsusele nii föderatsiooni kui ka riigi tasandil. Teatavad poliitilised jõud seavad jätkuvalt kahtluse alla Bosnia ja Hertsegoviina ühtsuse ühtse riigina.

Täitmata on kaks peamist riigi ELiga ühinemise taotlust käsitlevas 2012. aasta tegevuskavas esitatud kohustust, milleks on Sejdići-Finci kohtuotsuse rakendamine ning ELi küsimusi hõlmava koordineerimismehhanismi loomine. EL on osalenud ulatuslikus vahendusprotsessis, et aidata Bosnia ja Hertsegoviina poliitilistel liidritel leida Sejdići-Finci kohtuasja

rakendamiseks ühiseid kokkupuutepunkte, kuid pooled ei ole suutnud lahenduses kokku leppida.

Kõnealuse kohtuotsuse elluviimine ei ole oluline mitte ainult riigi ELiga ühinemise teele naasmise seisukohast, vaid ka Bosnia ja Hertsegoviina presidentuuri ja rahvakoja jaoks, mis valitakse 2014. aastal. See taasavaks ELiga ühinemise protsessi, mis on elulise tähtsusega Bosnia ja Hertsegoviina arengule konfliktijärgsest riigist tulevikus ELi liikmesriigiks saamiseks. Ilma poliitilise julguse ja kindlameelsuseta Bosnia ja Hertsegoviina Euroopa perspektiiv ei realiseeru.

Samavõrd kiireloomuline ja oluline on valitsuse erinevate tasandite vahele ELi küsimusi hõlmava koordineerimismehhanismi loomine. Ülimalt detsentraliseeritud riigis nagu Bosnia ja Hertsegoviina on sellisel mehhanismil oluline tähtsus, et Bosnia ja Hertsegoviina ükskõik millise osa esindaja oleks suuteline kõnelema kogu riigi nimel ning võtma ELiga suhelses vastutust. On riigi huvides luua kiiresti mehhanism, mis on kooskõlas kõnealuse nõudmisega.

Muutub üha keerulisemaks põhjendada ühinemiseelse abi andmist riigile, kelle poliitilised esindajad ei soovi saavutada konsensust, mis on vajalik ühinemiseelse protsessiga edasi liikumiseks. Ilma kõnealuse konsensusega on suur oht, et ühinemiseelne abi ei anna loodetud tulemusi. Kuna Sejdić-Finci kohtuasja rakendamisele ei ole veel lahendust leitud ning ELi küsimuste koordineerimismehhanism on veel loomata, siis ei ole võimalik ühinemiseelse abi rahastamisvahendist samal tasemel toetuse andmist jätkata. Komisjon on otsustanud II ühinemiseelse abi rahastamisvahendit käsitlevad arutelud kuni riigi ELiga ühinemise protsessis selguse saamiseni edasi lükata. Käegakatsutavate edusammude puudumisel eksisteerib võimalus, et Bosnia ja Hertsegoviina jäetakse ilma märkimisväärses ulatuses ühinemiseelse abi vahenditest.

Riigi ettevalmistused Horvaatia ELiga ühinemisega kohanemiseks on kulgenud aeglaselt, kuid vajalikud lepingud isikute ja kaupade Horvaatia piiri ületamise kohta sõlmiti tähtaja raames enne 1. juulit. Komisjon peab vastuvõetamatuks, et Bosnia ja Hertsegoviina on siiani keeldunud kohandamast vahelepingut / stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingut, et selles võetaks arvesse riigi traditsioonilist kaubavahetust Horvaatiaga. Komisjon kutsub Bosniat ja Hertsegoviinat üles oma seisukohad kiiremas korras läbi vaatama, et traditsioonilistel kaubavahetuse voogudel põhinev kohandamine võimalikult kiiresti lõpule viia.

Riik on teinud **poliitiliste kriteeriumide** täitmisel väga piiratud edusamme. Jättes Sejdić-Finci kohtuasja rakendamata, ei ole riik siiani lõpetanud diskrimineerivat tava, mille kohaselt Bosnia ja Hertsegoviina kodanikel, kes ei deklareeri end kuuluvat kolme peamise rahvuse hulka, ei võimaldata kandideerida Bosnia ja Hertsegoviina presidendiks ja/või rahvakotta. Õigusloome protsess on kompromisside saavutamist soosiva poliitilise tahte puudumise tõttu üldiselt jätkuvalt äärmiselt aeglane. Bosnia ja Hertsegoviina Parlamentaarses Assamblees seaduste vastuvõtmisel sageli kiirmenetluse kasutamise tulemuseks oli oluliste rahvuslike huvide menetluse ulatuslik kasutamine. Poliitilise kokkuleppe puudumise tõttu blokeeriti õigusloome protsessi sageli üksuse vetoga.

Siiani esineb palju korruptsiooni, puuduvad rahapesuvastased tõhusad ennetusmeetmed ning organiseeritud kuritegevuse ja terrorismi vastases võitluses on tehtud vähe edusamme. Kohtusüsteemi üldisel reformimisel on tehtud piiratud edusamme, praegu on rakendamisel mitu komisjoni poolt õigusküsimusi käsitleva struktureeritud dialoogi raames esitatud soovitusi: sõjakuritegude uurimisel on juhtumite kohtualluvuse määramine vastavalt sõjakuritegude riiklikule strateegiale märkimisväärselt tõhustunud, lisaks sellele on asjaomastest eelarvetest ja ühinemiseelse abi rahastamisvahendist eraldatud asjakohased finants- ja inimressursid. Juhtumite kuhjumine on vähenenud. Sõjakuritegude, inimsusevastaste kuritegude ja genotsiidi toimepanijate süüdimõistmist hõlmavat koostööd käsitleva protokolli sõlmimine Horvaatia ja Serbiaga on paljulubav. Üldiselt esineb Bosnia ja

Hertsegoviina kohtusüsteemi sõltumatuse, tõhususe, vastutuse ja erapooletusega seoses siiani tõsisid probleeme.

Kehtivate inimõigusi käsitlevate õigusaktide, sealhulgas homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute kaitset vägivalla ja vaenuõhutamise eest käsitlevate õigusaktide, samuti romasid käsitleva tegevuskava rakendamine on jätkuvalt piiratud. Õiguslikud lüngad takistavad pagulaste ja riigisisest ümberasustatud isikute jätkusuutlikku tagasipöördumist ning integreerumist kohalikul tasandil. Sõnavabadust tagavad õigussätted on olemas, kuid ajakirjanike ja toimetajate hirmutamine on jätkuvalt aktuaalne, nagu ka ringhäälingule avaldatav finantssurve. Bosnia ja Hertsegoviina osaleb jätkuvalt aktiivselt piirkondlikus koostöös ning tal on naabritega head suhted. Naaberriikidega tuleb lahendada veel allesjäänud piiri- ja varalised küsimused.

ELi ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide toetusel toimunud kõiki tasandeid hõlmanud põhjalikud ettevalmistused tegid Bosnias ja Hertsegoviinas võimalikuks ka kauaoodatud rahvaloenduse korraldamise, mis oli esimene pärast 1991. aastat.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Bosnia ja Hertsegoviina teinud mõningaid täiendavaid edusamme toimiva turumajanduse suunas. Et riik suudaks pikemas perspektiivis toime tulla konkurentsisure ja turujõududega ELis, tuleb kindlakäeliselt jätkata märkimisväärsel hulgal reformimeetmete võtmist.

Majandus kahanes 2012. aastal 1,1 % võrra. Siiski näitavad märgid 2013. aasta esimese poole kohta, et toimub teatud taastumine. Töötus on siiani väga suur. Riigi rahanduse kvaliteet oli jätkuvalt kehv, kuigi avaliku sektori finantsjuhtimist mõnevõrra tõhustati. Vaatamata mõningasele olukorra paranemisele on konsensus põhilistes majandus- ja eelarvepoliitika küsimustes jätkuvalt nõrk, mis takistab seega riigi tasandil reformide teostamist. Suur ja ebatõhus avalik sektor koos kattuva pädevusega riigi, üksuse ja kohaliku omavalitsuse või valla tasandil (eelkõige föderatsioonis) kujutab jätkuvalt ohtu riigi rahanduse jätkusuutlikkusele. Ebatõhus õigus- ja kohtusüsteem takistab jõustamissuutlikkust ja investeringuid ning on korruptsioonillikas.

Riiklike kulutuste koosseis ja ebatõhusus Bosnias ja Hertsegoviinas on jätkuvalt muret tekitav. Seetõttu tuleb eelarveandmete aruandlust täiendavalt tõhustada, et oleks võimalik parandada analüüsi ja poliitika kavandamise kvaliteeti. Struktuursed jäikused, nagu töö ülemäärane maksustamine ning halvasti suunatud sotsiaalsiirded, nõuaksid meetmeid tööjõu nõudluse tõstmiseks. Föderatsiooni tasandi ametiasutused peaksid jätkama pensionireformi edasiarendamist. Arvestades riigile kuuluvate äriühingute suurt hulka majanduses peaksid ametiasutused taashoogustama erastamist, millel on potentsiaali parandada eelarveseisundit ning tekitada suuremat konkurentsi. Usaldusväärne ettevõtluskeskkond peab toetama erasektorit peamiselt lepingute täitmise tõhustamise ning riigis ühtse majandusruumi loomise kaudu. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Tõelise poliitilise toetuse puudumine ELiga ühinemisele väljendub selles, et ka **õigusaktide ühtlustamisel ELi õigusaktide ja normidega** on tehtud väga vähe edusamme, eelkõige veterinaaria ja toiduohutuse, konkurentsi, riigihangete, energia, keskkonna ja kliimamuutuste, transpordi ning tööhõive ja sotsiaalpoliitika valdkonnas. Muudes valdkondades, nagu maaelu areng või regionaalpoliitika, olid edusammud piiratud asjaomaste riigiüleste strateegiate osas kokkuleppe puudumise tõttu. Mitme olulise institutsiooni puhul on vaja kinnitada ametisse nimetamised. Suutmatust seda teha takistab õigusloome protsessi. Muudele institutsioonidele, nagu riigiabi nõukogu, ei ole eraldatud piisavalt finantsvahendeid, mistõttu on nende toimimine siiani olnud takistatud. Üheks väheseks positiivseks erandiks intellektuaal-, tööstus- ja kaubandusomandi õiguse valdkonnas oli see, et ettevalmistused ELi standarditega vastavusse viimiseks on edasi liikunud.

Olemaks võimeline eksportima ELi loomse päritoluga tooteid, peab Bosnia ja Hertsegoviina kiiremas korras üle võtma veterinaariat ja toiduohutust käsitlevad ELi õigusaktid. Bosnia ja Hertsegoviina on piirkonna ainuke riik, kes ei ole viinud oma õigusakte vastavusse ELi 2004. aasta direktiividega riigihangete kohta. Riik peab seda kiiremas korras tegema. Riik peab jätkama järjepidevaid jõupingutusi kõigi viisanõude kaotamist käsitleva tegevuskava raames teostatud reformide jätkusuutlikuks rakendamiseks. Samuti tuleks võtta ulatuslikumaid meetmeid piiridel, et suurendada riiklikku ja piirkondlikku julgeolekut. Jätkuma peavad viisavabaduse kuritarvitamise tõkestamisega seotud meetmed.

Kosovo

2013. aasta on olnud Kosovole ajalooline aasta teel Euroopa Liitu. Juunikuise ülemkogu kohtumise otsused, millega anti luba alustada läbirääkimisi stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu sõlmimiseks, kujutavad endast märkimisväärset uut etapi ELi ja Kosovo vahelistes suhetes. Läbirääkimisi alustatakse ametlikult sellel kuul. Komisjon loodab läbirääkimised lõpetada 2014. aasta kevadel, lepingu eelnõu parafeerida suvel ning esitada seejärel nõukogule allakirjutamist käsitlevad ettepanekud ning leping sõlmida.

Kosovo on aktiivselt ja konstruktiivselt töötanud selle heaks, et *suhteid Serbiaga* nähtavalt ja jätkusuutlikult parandada. Aprillis andis Kosovo osalemine ELi vahendatud dialoogis märkimisväärse tulemuse: Serbiaga sõlmiti „*esimene kokkulepe, mis käsitleb suhete normaliseerimise põhimõtteid*” (edaspidi „*esimene kokkulepe*”), mida täiendati mais rakenduskavaga. Kaks poolt on kokku leppinud, et kumbki ei blokeeri ega õhuta teisi blokeerima teise poole edusamme ELiga ühinemise teel. Tegemist on põhjaliku muutusega kahe poole suhetes. Esimese kokkuleppe rakendamine on jätkunud ning selle tulemusena on koha peal jõutud mitme pöördumatu muutuseni. Pooled on jõudnud kokkuleppele ka energiat ja telekommunikatsiooni käsitlevates küsimustes. Samuti on ELi õigusriigimissiooni EULEXi kaasabil tehtud edusamme tehnilise dialoogi raames saavutatud kokkulepete rakendamisel. Kosovo peab jätkama suhete normaliseerimist Serbiaga ning kõigi dialoogis saavutatud kokkulepete rakendamist. Kosovo peab lõpule viima esimese kokkuleppe rakendamise, eelkõige seoses politseid, kohtusüsteemi ning kohalikke valimisi käsitlevate küsimustega.

Esimese kokkuleppe rakendamisele ollakse vastu *Põhja-Kosovos*. Priština mõõdukas ja kaasav lähenemisviis ning Belgradi positiivne suhtumine on aidanud kokkupõrget vältida. Esimese kokkuleppe kohaselt on Põhja-Kosovos tegutsevad Serbia politseijaoskonnad suletud, lõpetatud on Serbia-poolsed palgamaksed Kosovos tegutsevatele politseinikele, Serbia kohtud on lõpetanud Kosovo kriminaalasjade menetlemise ning kohalikud omavalitsused neljas põhjapoolses omavalitsuses on laiali saadetud. Novembrikuuks kavandatud kohalike omavalitsuste valimised toimuvad ka Põhja-Kosovos. On oluline, et kõnealused valimised toimuvad korrektselt ning kõik valimisõiguslikud isikud osalevad ning saavad oma demokraatlikke õigusi kasutada. 19. septembril tapeti Põhja-Kosovos EULEXi konvoi vastu suunatud rünnakus üks EULEXi liige. Nii Kosovo kui ka Serbia juhtkond mõistsid rünnaku karmilt hukka.

Kosovo on saavutanud oluliste *reformide* läbi viimisel häid tulemusi. Komisjon ja liidu välisasjade ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja kinnitasid¹ aprillis, et Kosovo on täitnud eelmise aasta oktoobri teostatavusuuringus² kindlaks määratud lühiajalised prioriteedid õigusriigi põhimõtte, avaliku halduse, vähemuste kaitse ja kaubanduse valdkonnas. Aprillis esitas komisjon ka nõukogule soovitusi sõlmida ja alla kirjutada raamleping, mis võimaldab Kosovol osaleda Euroopa Liidu programmides.

¹ JOIN(2013) 8 final

² COM(2012) 602 final

Detsembris sai Kosovost Euroopa Rekonstruktsiooni- ja Arengupanga liige. Juunis sõlmis Kosovo Euroopa Investeeringispangaga raamlepingu ning Euroopa Nõukogu Arengupank nõustus Kosovo ühinemisega. Veebruaris otsustas piirkondlik koostöönõukogu muuta oma põhikirja, et võimaldada Kosovol nõukogus osalemist.

Viisanõude kaotamist käsitlev dialoog on Kosovo poliitilises tegevuskavas väga tähtsal kohal. Priština on teinud edusammude tagamiseks jõupingutusi. Komisjon võttis veebruaris vastu esimese aruande selle kohta, kuidas Kosovo on täitnud viisanõude kaotamist käsitleva tegevuskava nõudeid.³ Kosovo kiitis esimese viisanõude kaotamist käsitleva tegevuskava heaks aprillis. Siiani on toimunud kolm kõrgemate ametnike kohtumist. Kosovo on tihedas koostöös komisjoni, ELi esindusega Prištinas ning EULEXiga teinud edusamme aruandes soovitatud õigusaktide muutmisel. Sellega seoses on vaja teha täiendavaid jõupingutusi. Kosovo peab keskenduma ka õigusaktide rakendamisele.

Laiulatuslik poliitiline konsensus Kosovo Euroopa perspektiivi küsimuses on olnud ühtlustamisprotsessi hoogustamisel otsustava tähtsusega. Riiklikul Euroopa integratsiooni nõukogul on olnud sama eesmärk. On oluline kõnealust konsensust säilitada ja veelgi laiendada. Need jõupingutused peaksid stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu läbirääkimistele olulisel määral kaasa aitama.

Komisjoni teostatavusuuringus on määratud kindlaks prioriteetsed valdkonnad, millele Kosovo peab stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu raames võetud kohustuste täitmiseks keskenduma. Nendeks on õigusriigi põhimõtte järgimine, kohtusüsteem, avalik haldus, valimisreform ja parlament, inim- ja põhiõigused, vähemuste kaitsmine, kaubandus- ja siseturuküsimused ning fütosanitaar- ja veterinaarprobleemid.

Poliitiliste kriteeriumide osas on Kosovo valitsus suurendanud suutlikkust käsitleda Euroopa integratsiooniprotsessi prioriteete. Valitsus on näidanud nimetatud suutlikkust teostatavusuuringu lühiajaliste prioriteetide suhtes järelemeetmete võtmisel ning stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu läbirääkimiste ettevalmistamisel. Meetmeid on võetud ka parlamendi poolt valitsuse töö üle järelevalve teostamise tõhustamiseks. Parlamendi otsus arutada teatava kohtuotsuse tulemuse üle oli siiski tagasilöögiks Kosovo jõupingutustele tõhustada oma demokraatlikke institutsioone.

Kosovo on näidanud üles sihikindlust organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastases võitluses tulemuste saavutamisel, algatades sealhulgas uurimisi ja tõhustades õigusraamistikku. Esimesed sammud on tehtud kõnealuses valdkonnas ühtlustatud statistiliste andmete koostamiseks. Kosovo jätkas head koostööd ka EULEXiga. Kohtusüsteemis toimus oluline reform. Nimetatud reformi sidus rakendamine on täiendavate positiivsete muudatuste tegemiseks olulise tähtsusega ning seda tuleb tähelepanelikult jälgida. Jaanuaris jõustusid kohtuid ja prokuratuuri käsitlevad seadused ning kasutusele võeti uued kohtu- ja prokuratuuristruktuurid. Loodetakse, et uus õigusraamistik aitab kaasa kohtusüsteemi sõltumatuse, tõhususe, vastutuse ja erapooletuse suurendamisele. Kosovo on alustanud ka isikute tagasivõtmist liikmesriikidest.

Teostatavusuuringu soovitusi järgides muutis parlament kriminaalseadustiku artikleid, mis käsitlevad meedia kriminaalvastutust ja ajakirjaniku allikate kaitset. Loodud on Kosovo ametiasutusi ja Serbia õigeusukirikut ühendav rakendamise järelevalvenõukogu ning see toimib hästi. Alanud on ka serbiakeelse ringhäälingu edastamine. Ametisse määrati uus keelevolinik ning tema büroo on alustanud tegevust. Suurendati ombudsmani institutsiooni eelarvet ja personali, et see saaks täita oma rolli hea valitsemistava ja inimõiguste kaitsjana Kosovos.

³ COM(2013) 66 final

Kosovo peab veel tagama, et *valimisreform* viiakse lõpule ja et õigusraamistik peegeldaks ELi parimaid tavasid. *Parlament* peab õigusaktide eelnõude kontrolli tõhustamise ning poliitika ja seaduste rakendamise jälgimise kaudu parandama järelevalvet täidesaatva võimu üle. Valitsus peab tagama asjakohase osalemise parlamendi töös. Parlamendi rahaline sõltumatus on paranenud, kuid täiendavaid meetmeid on vaja (näiteks kodukorra ja parlamenti käsitlevate õigusaktide tõhustamine) parlamendi rahalise ja haldusliku sõltumatuse edendamiseks.

Õigusriigi põhimõttega seoses peab Kosovo esmatähtsana esitama organiseeritud kuritegevuse ja korruptsioonivastase võitluse konkreetsed tulemused ning tõhustama õigusakte ja nende rakendamist. Kosovo peab täiendavalt parandama statistika usaldusväärust kõnealustes valdkondades. Kosovo peab toetama aktiivselt EULEXi oma mandaadi rakendamisel, sealhulgas seoses erirakkerühmaga. Kosovo võtab järk-järgult üle üha rohkem EULEXi ülesandeid. Struktureeritud dialoog õigusriigi põhimõtte küsimuses on Kosovo ja ELi jaoks peamine foorum, mille raames valdkonnas tehtud edusammudele hinnang anda.

Jätkuvalt on tõsiseks probleemiks poliitiline sekkumine *kohtusüsteemi* töösse. Kohtunike ja prokuröride nõukogud peavad kohtunike, prokuröride ja kohtuasutuste vastu suunatud rünnakutele tugevalt reageerima. Sama peavad tegema parlament ja valitsus. Kohtunikele ja kohtuametnikele, samuti prokuröridele, tunnistajatele ja hagejatele on vaja kehtestada asjakohased turva- ja kaitsemeetmed. Kosovo peab võtma täiendavaid meetmeid kohtuasjade kuhjumise üldiseks vähendamiseks (sealhulgas kohtuotsuste jõustamiseks) ning tagama kohtuprotsesside toimumise selleks sobivates kohtades ja kooskõlas kohtumenetlusega. Kooskõlas õigusraamistikuga tuleb jätkata kohtunike ja prokuröride värbamist vähemuste hulgast. Kosovo peab tagama, et organiseeritud kuritegevuse, sõjakuritegude ja korruptsiooni valdkonna kõige raskemate juhtumitega tegelev eriprokurör säilitaks oma volitused.

Seoses *avaliku haldusega* peab Kosovo keskenduma õigusaktide, strateegia ja tegevuskava rakendamisele, mis nõuab tugevat poliitilist suunamist. Avaliku teenistuse professionaalsust tuleb tõhustada ning vähemustesse kuuluvad isikud peavad olema kooskõlas õigusaktidega hästi esindatud. Lõppema peab poliitiline sekkumine riigiametnike värbamisse ja ametisse nimetamisse. *Inim- ja põhiõiguste* valdkonnas tuleb lihtsustada ametnike edutamise ja kaitse keerukat ja kattuvat institutsioonilist ülesehitust. Suuremaid jõupingutusi on vaja ajakirjanike vastu toimepandud rünnakute uurimiseks ning süüdistuste esitamiseks. Sama kehtib homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste kogukonna suhtes toime pandud vägivalla juhtumite kohta. Edusamme on vaja teha ka omandiõiguste jõustamisel näiteks juhtumite kuhjumise vähendamise ning kohtu- ja haldusotsuste jõustamise parandamise kaudu. Paremini tuleb jõustada isikuandmete kaitset käsitlevaid õigusakte. Parlament peab looma ringhäälingu jätkusuutliku pikaajalise rahastatismehhanismi ja selle nõukogu liikmed tuleb ametisse määrata.

Vähemuste kaitse valdkonnas tuleb rakendada kultuuripärandit ja Serbia õigeusukirikut käsitlevaid õigusakte. Kohalikke ametiasutusi tuleb detsentraliseerimisprotsessi jätkamiseks edasi toetada. Roma, aškali ja egiptuse kogukondade strateegiat ja tegevuskava tuleb rakendada rangelt, kuna kõnealuste vähemuste olukord kohapeal on jätkuvalt muret tekitav. See on oluline ka viisanõude kaotamise protsessi kontekstis. Etnilistest või usulistest kaalutlustest ajendatud rünnakuid tuleb uurida, nende eest süüdistus esitada ja nende toimepanijad vastutusele võtta.

Majanduskriteeriumide täitmisel on Kosovo teinud teatavaid edusamme toimiva turumajanduse saavutamise suunas. Keskmise tähtaja jooksul konkurentsisure ja turujõududega toime tulekuks tuleb teostada märkimisväärsed reforme ja investeeringuid.

Keeruline majandusolukord piirkonnas ja ELis on hakanud mõjutama Kosovo majandust, kuigi vähem kui piirkonna teistes riikides. Kosovo SKP kasvas 2012. aastal 2,5 %. Eelarvepoliitika on olnud mõistlik ning eelarve on täitunud vastavalt prognoositule. Alates

2014. aastast hakatakse rakendama õiguslikult siduvat eelarve-eeskirja. Töötus on endiselt väga suur. Kosovo on jätkanud investeringuid infrastruktuuri.

Makromajandusliku stabiilsuse toetamiseks ning sotsiaalse olukorra parandamiseks on vaja teha jätkuvalt jõupingutusi. Kosovo peab parandama oma konkurentsivõimet ja ettevõtluskeskkonda ning toetama töötuse vähendamiseks erasektorit. Usaldusväärne ettevõtluskeskkond nõuab täiendavaid meetmeid, et lahendada nõrga õigusriigi ning korruptsiooniga seotud probleemid. Jätkuma peab erastamine. Oluline probleem on jätkuvalt ka varimajandus.

Euroopa standardite valdkonna prioriteedid tuleb lahendada stabiliseerimis- ja assotsieerimislepingu läbirääkimiste käigus. Kosovo on lõpule viinud kaubandus- ja tööstusministeeriumi restruktureerimise, et ta oleks suuteline pidama tõhusalt läbirääkimisi lepingu kaubandusega seotud osade üle, samuti on lõpule viidud mõjuanalüüs. Kosovo on teinud ka jõupingutusi põllumajandusloenduse ettevalmistamiseks.

Kaubandus- ja siseturuküsimuste osas on oluline parandada Kosovo ettevõtlusstatistikat. Kosovo peab jätkama kaubanduse, konkurentsi ja siseturu õigusraamistiku rakendamist. Kosovo peab vastavalt teostatavusuuringule tõhustama jõupingutusi mitmes *fütosanitaar- ja veterinaarvaldkonnas*, mis mõjutavad toiduohutust. *Energiasektoris* tuleb edendada Kosovo A-elektrijaama dekomisjoneerimisega seotud jõupingutusi. Edusamme teistes sektorites on mõjutanud keskendumine teostatavusuuringu prioriteetidele ning ELiga lepingu sõlmimist käsitlevate läbirääkimiste ja viisanõude kaotamise dialoogi ettevalmistamisele.

Türgi

Türgi on kandidaatriik ja Euroopa Liidu strateegiline partner. Türgi oma suure ja dünaamilise majandusega on ELi oluline kaubanduspartner ning väärtuslik osa ELi konkurentsivõimest tolliliidus. Türgil on strateegiline asukoht, sealhulgas energiapuulgeoleku mõttes, ning riigil on täita oluline piirkondlik roll. Komisjon rõhutab käimasoleva koostöö ja välispoliitilisi küsimusi käsitleva dialoogi olulisust. EL on jätkuvalt Türgi majandus- ja poliitilisi reforme suunavaks oluliseks jõuks. Gezi pargiga seotud sündmused on näidanud, kui tähtis on kaasata dialoogi kogu poliitiline spektrum ja ühiskond laiemalt järgida põhiõigusi praktikas.

2012. aastal algatatud positiivse tegevuskava raames jätkatakse Türgiga ühinemisläbirääkimiste toetamist ning täiendamist, tehes laiendatud koostööd mitmes ühist huvi pakkavas valdkonnas. Kuigi tegevuskava on andnud teatavaid positiivseid tulemusi, ei ole tegemist läbirääkimiste aseainega. ELi-Türgi suhete täielikku potentsiaali on kõige parem avada aktiivse ja usaldusväärse ühinemisprotsessi raames. Kõnealune protsess on kõige sobivam raamistik, kus edendada ELiga seotud reforme, arendada välis- ja julgeolekupoliitikaga seotud dialoogi, tugevdada majanduslikku konkurentsivõimet ning tihendada koostööd energia- ning õigus- ja siseasjade valdkonnas. Ühinemisläbirääkimistele tuleb anda uus hoog, järgides seejuures ELi kohustusi ja kehtestatud tingimusi. Sellega seoses kujutab regionaalpoliitikat käsitleva 22. peatüki taasavamine pärast enam kui kolmeaastast patiseisu endast olulist sammu. Türgi saab läbirääkimiste tempot kiirendada võrdluskriteeriumide, läbirääkimisraamistiku nõuete ning ELi ees võetud lepinguliste kohustuste täitmise kaudu, sealhulgas rakendades kõigi liikmesriikide suhtes täielikult ja mittediskrimineerivalt assotsieerimislepingu lisaprotokolli.

Poliitiliste kriteeriumide osas annavad viimase 12 kuu sündmused Türgi olukorra kohta vastuolulise pildi. Jätkunud on olulised jõupingutused. Aprillis heaks kiidetud neljanda kohtureformipaketiga tõhustatakse põhiõiguste kaitset, sealhulgas sõnavabadust ning võitlust karistamatuse vastu piinamise ja väärkohtlemise juhtudel. Valitsus on käivitanud ajaloolise rahuprotsessi, mille eesmärk on lõpetada terrorism ja vägivald riigi kaguosas ning sillutada teed lahenduse leidmisele kurdi küsimuses. Kõik pooled peaksid kõnealust protsessi

heauskselfi jätkama. 2013. aasta septembris esitatud demokratiseerimispaketis teatatud meetmetega nähakse mitmes olulises valdkonnas ette täiendavad reformid, mis hõlmavad muu kui türgi keele kasutamist, vähemustesse kuuluvate isikute õigusi, parlamendivalimiste kõrge künnise ning erakondade rahastamise muutmist ja mis peaksid suurendama pluralismi. Otsustava tähtsusega on koostöö opositsioonierakondadega ja rakendamine kooskõlas Euroopa standarditega.

Uue põhiseaduse koostamiseks loodud erakondadeüleline parlamendi lepituskomisjon jätkas tööd ning saavutas kokkuleppe põhiseaduse mitme artikli osas. See töö peaks kompromissivaimus jätkuma. Välismaalasi ja rahvusvahelist kaitset käsitleva tervikliku seaduse vastuvõtmisega tehti oluline samm varjupaigataotlejate asjakohase kaitse suunas. Jätkusid ka naiste õiguste kaitset käsitlevad jõupingutused, selleks rakendati perekonna kaitset ja vägivalla ennetamist käsitlevat seadust. Loodi ombudsmani institutsioon ning see täidab juba aktiivselt oma rolli. Tegevust alustas ka riiklik inimõiguste institutsioon.

Lisaks sellele toimub senisest enam avalikke arutelusid varem tundlikeks peetud teemadel, nagu näiteks kurdi küsimus, sõjaväe roll, armeenlaste küsimus või inimeste õigused sõltumata nende seksuaalsest sättumusest. Demokraatlik arutelu levib eelkõige sotsiaalmeedia kaudu ning seda väljendatakse ka väljaspool traditsioonilist erakondlikku poliitikat, sealhulgas meeleavalduste kaudu. Juunikuiste protestiaktatsioonide laine on samuti viimase kümne aasta jooksul toimunud laiemal demokraatliku reformi tulemus. Sellele on kaasa aidanud ka asjaolu, et esile on kerkinud elav ja mitmekesine kodanikuühiskond, keda tuleb austada ja kellega tuleb konsulteerida süstemaatilisemalt igal otsustustasandil, sõltumata sellest, kellele parajasti kuulub parlamendi enamus.

Edusammude tegemist takistavad siiski mitmed püsivad tegurid. Poliitilist olukorda iseloomustab siiani polariseerumine ja kompromissivalmiduse puudumine. Valitsus on seaduste ja otsuste tegemisel, sealhulgas sotsiaalselt tundlikes küsimustes, toetunud parlamendis tavaliselt ainult enda juhitud enamusele, ilma sidusrühmadega piisavalt konsulteerimata või arutlemata. Sellest tulenevad pinged ja pettumus tipnesid mais ja juunis Istanbulis Gezi pargis vastuolulise kinnisvaraarendusprojekti ümber toimunuga ning ulatuslikud protestiaktatsioonid levisid paljudesse teistesse linnadesse. Katsed meeleavaldajatega kontakti saavutada olid piiratud ning seda varjutas politsei liigne jõukasutus, suhete polariseerumine ja igasuguse dialoogi puudumine. Kokkupõrgete tagajärjel kaotas kuus inimest elu ning enam kui 8000 sai vigastada. Siseministeeriumi teostatud uurimise tulemuste kohaselt kasutas politsei mais ja juunis meeleavaldajate suhtes liigset jõudu.

Juunikuine protestilaine tõstis esile mitu küsimust, millele tuleb kiiremas korras lahendus leida. Politsei liigse jõukasutusega seoses tuleks algatatud haldus- ja kohtu-uurimine läbi viia kooskõlas Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtupraktikaga ning süüdlased tuleb vastutusele võtta. Õiguskaitse järelevalvekomisjoni kui politsei rikkumistega tegeleva sõltumatu järelevalveasutuse loomist käsitlev õigusakt tuleks vastu võtta ja rakendada vastavalt Euroopa standarditele. Siseminister tegi esimese positiivse sammu, saates laiali ringkirjad, millega reguleeritakse politseiametnike käitumist meeleavalduste ajal. Õiguskaitseametnike sekkumist käsitlev üldine õigusraamistik ja praktika tuleks siiski viia kooskõlla Euroopa standarditega, et igas olukorras oleks tagatud inimõigustest ja eelkõige kogunemisvabadusest kinnipidamine.

Türgi õigusraamistiku olulised sätted ja nende tõlgendamine kohtunike poolt takistavad jätkuvalt sõnavabaduse, sealhulgas meediavabaduse rakendamist. Türki meedia omandisuhted, kus domineerivad kaks suurt kontserni ning mida iseloomustavad kõrgetasemeliste ametnike hirmutavad mõtteavaldused ja ametiasutuste hoiatused, põhjustavad meedias laiaulatuslikku enesetsensuuri, mida tõestas olukord, kus

peavoolumeedia ei kajastanud juunikuiseid meeleavaldusi. Selline keskkond on põhjustanud ka ajakirjanike vallandamisi ja ametist loobumisi.

Avaliku vihkamise õhutamist käsitlevate sätete kitsas tõlgendamine kohtunike poolt on andnud tulemuseks mitme avaliku elu tegelase süüdimõistmise religiooni suhtes kriitiliste märkuste tegemise tõttu. Kuna relvastatud organisatsiooni liikme määratlus kriminaalseadustikus on ebaselge, põhjustab see jätkuvalt hulgaliselt kinnipidamisi ja süüdistuste esitamist. Küsimustes, mis käsitlevad usku ja sõjaväeteenistusest keeldumist oma veendumuste tõttu, puudub siiani Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga ühilduv õigusraamistik. Naiste, laste ning homo-, bi- ja transseksuaalsete ning mõlemasooliste isikute õiguste tõhusaks tagamiseks on vaja teha olulisi jõupingutusi. Jätkuvalt teevad tõsist muret koduvägivald, aumõrvad ning varajased ja sundabielud. Türgi peab tagama omandiõiguste täieliku austamise, sealhulgas mittemoslemi religioossete kogukondade puhul.

Nimetatud probleemid tuleb lahendada ning neljandat kohtureformipaketti tuleb rakendada kooskõlas Euroopa standarditega. Ametiasutused peavad edendama jõupingutusi teiste põhiõiguste ja -vabaduste kaitsmiseks, et kõigil kodanikel oleks võimalik oma õigusi takistamatult kasutada. Demokratiseerimispaketis teatatud meetmed võimaldavad saavutada edu mitme nimetatud küsimuse puhul.

Kõnealused küsimused näitavad, et ELi jaoks on oluline edendada suhteid Türgiga inimõiguste valdkonnas. Edusammud ühinemisläbirääkimistel ja edusammud poliitiliste reformide elluviimisel kujutavad Türgis endast ühe mündi erinevaid külgi. On nii Türgi kui ka ELi huvides, et 23. peatüki (*kohtusüsteem ja põhiõigused*) ning 24. peatüki (*õigus-, vabadus- ja turvalisusküsimused*) avamise kriteeriumides lepitakse kokku ja need edastatakse Türgile võimalikult kiiresti, et oleks võimalik alustada mõlemat nimetatud peatükki käsitlevaid läbirääkimisi. See aitaks märkimisväärselt kaasa sellele, et reformide võrdlusaluseks Türgis oleksid EL ja tema standardid.

Vajalike reformidega seoses peaks üldine otsustusprotsess nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil hõlmama kodanikuühiskonna struktureeritumat ja süstemaatilisemat konsulteerimist. On oluline reformida kehtivat õiguskeskonda ning muuta see üldisemalt rohkem kodanikuühiskonna organisatsioonide arengut soosivamaks. Näiteks tuleb keskkonnamõju hindamine teha täielikult ELi *acquis*'d järgides. Hõlmata tuleks ka suuremaid infrastruktuuriprojekte. Tungivalt soovitatakse konsulteerida ka muude poliitikavaldkondade kodanikuühiskonna esindajatega.

ELi-Türgi tagasivõtulepingu allakirjutamine ning viisanõude kaotamisele suunatud viisadialoogi samaaegne algus on esimeseks sammuks viisavabaduse suunas, mis annaks ELi ja Türgi vahelistele suhetele uue tõuke ning tooks mõlemale poolele konkreetseid eeliseid. On oluline, et need kaks protsessi liiguvad edasi ning tagasivõtulepingu ratifitseerimisprotsess Türgis viiakse sujuvalt lõpule, et kogu protsessi täielikult ja tõhusalt rakendada hakata.

Välispoliitikas jätkas Türgi oma laiemas naabruskonnas olulise rolli täitmist, laiendades näiteks oma tegevust mittetraditsioonilise rahastajana Aafrika Sarve piirkonnas, toetades demokraatlikku muutust Põhja-Aafrikas ning edendades Afganistani ja Pakistani vahelist koostööd. Türgi on täitnud eriti olulist rolli Süürias, toetades ühtsema opositsiooni loomist ning andes olulist humanitaarabi paljudele kodumaalt põgenenud süürialastele. Riik jätkas ka praktilise toe andmist Iraaniga peetavatele E3+3 läbirääkimistele. Türgi ja Aserbaidžani vahelist Trans-Anatoolia torujuhtme lepingut käsitleva valitsustevahelise lepingu ratifitseerimine oli oluline panus lõunapoolse energiakoridori kaudu suurema Euroopa energiajulgeoleku edendamisse. ELi ja Türgi vaheline regulaarne poliitiline dialoog tihenes jätkuvalt, hõlmates nii ühist huvi pakkuvaid rahvusvahelisi küsimusi, nagu Lähis-Ida ja Kesk-Aasia, kui ka üleilmseid teemasid, nagu terrorismivastane võitlus ja tuumarelvade leviku

tõkestamine. Türgi jätkas Lääne-Balkanil kaasamispoliitikat, osaledes aktiivselt Kagu-Euroopa koostööprotsessis ning andes oma panuse ELi juhitud sõjaväe-, politsei- ja õigusrügemissioonidesse Bosnias ja Hertsegoviinas ning Kosovos.

Türgi jätkas toetuse avaldamist kõneluste jätkamisele, mille eesmärk on saavutada ÜRO egiidi all *Küprose küsimuses* õiglane, igakülgne ja kestav lahendus. Türgi ja Kreeka valmisolek võtta ühendust kahe kogukonna pealäbirääkijatega on positiivne samm, mis võib leppimisprotsessi toetada.

EL on rõhutanud ka, kui olulised on Türgi ja kõigi ELi liikmesriikide, sealhulgas Küprose Vabariigi vaheliste suhete normaliseerimisel tehtavad edusammud. Seoses sellega kutsus EL Türgit üles lõpetama liikmesriikide rahvusvaheliste organisatsioonide ja mehhanismidega ühinemise blokeerimine. Lisaks sellele rõhutab EL taas, et ELi liikmesriikidel on kooskõlas ELi *acquis'* ja rahvusvahelise õigusega, sealhulgas ÜRO mereõiguse konventsiooniga, kõik suveräänsed õigused, mille hulka kuulub muu hulgas õigus sõlmida kahepoolseid lepinguid ning uurida ja kasutada oma loodusvarasid.

Selles kontekstis märkis EL nõukogu 11. detsembri 2012. aasta järeldustes sügava kahetsusega, et vaatamata korduvatele palvetele keeldub Türgi jätkuvalt täitmast oma kohustust rakendada täielikult ja mittediskrimineerivalt assotsieerimislepingu lisaprotokolli kõigi liikmesriikide suhtes ning riik ei ole kõrvaldanud piiranguid kõigi Küprosel registreeritud laevade ja lennukite suhtes või laevade suhtes, mille viimane külastatud sadam asus Küprosel. EL on rõhutanud, et nimetatud kohustuse täitmine elavdaks märgatavalt läbirääkimisprotsessi. Kui kõnealuses küsimuses edusamme ei tehta, kohaldab EL jätkuvalt 2006. aasta meetmeid, millel on jätkuv mõju läbirääkimiste üldisele edenemisele. EL jätkab tähelepanelikult kõigi Euroopa Ühenduse ja liikmesriikide 21. septembri 2005. aasta deklaratsioonis esitatud küsimustes tehtud edusammude jälgimist ja läbivaatamist. Edusammudega viivitamine ei tule enam kõne alla.

Türgi peab kooskõlas läbirääkimisraamistiku ja eelmise Euroopa Ülemkogu ja nõukogu järeldustega pühenduma ühemõtteliselt heanaaberlike suhete arendamisele ning vaidluste rahumeelsele lahendamisele vastavalt Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhikirjale, pöördudes sealhulgas vajaduse korral Rahvusvahelisse Kohtusse. Sellega seoses väljendab EL taaskord tõsist muret ja soovib Türgil tungivalt vältida liikmesriikide vastu suunatud mis tahes ähvardusi või tegevust, pingete tekitamist ja tegevust, mis võib kahjustada heanaaberlikke suhteid ja vaidluste rahumeelset lahendamist.

EL tunneb heameelt, et Kreeka ja Türgi vahelised koostööalgatused kahepoolsete suhete parandamiseks jätkuvad. Mandrilava piiride kindlaksmääramist käsitlevate ettevalmistavate kõneluste viimane, 55. voor toimus septembris. Kreeka ja Küpros esitasid oma territoriaalvete ja õhuruumi Türgi-poolsete rikkumiste (sealhulgas lennud üle Kreeka saarte) kohta ametliku kaebuse.

Majanduskriteeriumide osas on Türgi toimiv turumajandus. Türgi peaks suutma keskmise tähtaja jooksul toime tulla konkurentsisure ja turujõududega ELis, kui ta kiirendab oma ulatusliku struktuurireformide programmi teostamist.

Pärast kahe eelneva aasta tugevat majanduskasvu (ligikaudu 9 %), aeglustus Türgi SKP kasv 2012. aastal tasemele 2,2 %. Sellega kaasnes majanduskasvu ümberorienteerimine sisenõudluselt väliskaubandusele, jooksevkonto puudujäägi ajutine vähenemine ning inflatsiooni vähenemine. 2013. aasta esimeses pooles tõusis SKP kasv tasemele 3,7 %. Samal ajal on jooksevkonto puudujääk taas suurenenud ning tarbijahinnad on kasvama hakanud. Valitsemissektori võla osakaal SKPst on jätkuvalt vähenenud ning on nüüd selgelt alla 40 %. Finantsturud on siseriiklike ja üleilmsete tegurite tõttu alates maikuust olnud surve all, mille tulemusena võttis keskpank koheseid meetmeid, et stabiliseerida vahetuskurssi ning peatada

kapitali väljavoolu.

Türgi hiljutised majandustulemused väljendavad nii majanduse kõrget potentsiaali kui ka selle jätkuvat tasakaalutust. Välistegurite osas muudab ulatusliku struktuurse jooksevkonto puudujäägi rahastamisel jätkusuutlikust kapitali sissevoolust sõltumine Türgi haavatavaks üleilmsete riskimeeleolude muudatustest, mille tulemuseks on ulatuslikud vahetuskursside kõikumised ja tõusu-languse tsüklid majandustegevuses. Kõnealuse nõrkuse kõrvaldamiseks tuleb võtta meetmeid, et suurendada riiklikku säästu, ning sellega seoses on eelarvepoliitikal täita suur roll. Eelarve-eeskirja vastu võtmine suurendaks eelarve läbipaistvust, tugevdaks eelarvepoliitikat ning parandaks usaldusväärsust. Jätkuvalt on oluliseks probleemiks suhteliselt kõrge inflatsiooni tase. Makromajanduspoliitika tasakaalustamine aitaks vähendada survet rahapoliitikale. Keskmises ja pikemas perspektiivis on oluline kaupade, teenuste ja tööturu toimimist struktuurireformide kaudu parandada, et parandada nii rahvusvahelist konkurentsivõimet.

Käimasolev ELi-Türgi **tolliliitu** käsitlev uuring annab hea võimaluse mõelda ja arutleda selle ELi-Türgi suhete jaoks nii olulise vahendi moderniseerimise vajaduse üle, et anda uus hoog mõlema poole kaubandusele ning majanduslikule integratsioonile.

Arvestades Türgi arengupotentsiaali energiatarnekeskusena ning ELiga ühiseid energeetikaalaseid probleeme, on oluline, et laiendatud dialoog areneb kõigis ühist huvi pakkuvates küsimustes.

Seoses võimekusega täita liikmesusega kaasnevaid kohustusi jätkas Türgi õiguse *acquis*-ga vastavusse viimist. Suuri edusamme on tehtud kaupade vaba liikumise, finantsteenuste, energia, regionaalpoliitika ja struktuurivahendite koordineerimise, teaduse ja teadusuuringute ning hariduse valdkonnas. Rände ja varjupaiga valdkonnas õigusraamistiku kehtestamisel on toimunud märkimisväärne areng. Tõhustatud on terrorismi rahastamise vastast võitlust käsitlevat finantsraamistikku. Elektrit käsitlevad uued õigusaktid on viinud kõnealuse valdkonna suures osas *acquis*-ga kooskõlla. Komisjon hindas positiivse tegevuskava tööriühmade raames tehtud edusamme ning teavitas Türgit ja liikmesriike täidetud kriteeriumidest. Komisjon teadvustas ka kohtunike ja põhiõigustega seoses oluliste nõuete täitmisel tehtud edusamme. Piiratud edusamme on tehtud seoses teatud peatükkidega, mis hõlmavad riigihankeid, konkurentsipoliitikat, põllumajandust ja maaelu arengut, toiduohutust, veterinaar- ja fütosanitaarpoliitikat ning maksustamist.

Ulatuslikke jõupingutusi tuleks jätkata intellektuaalomandi õiguse, põllumajandus- ja maaelu arengu, toiduohutuse, veterinaar- ja fütosanitaarpoliitika, sotsiaalpoliitika ja tööhõive, keskkonna ja kliimamuutuste ning tarbijakaitse valdkonnas. Ulatuslikke täiendavaid edusamme on vaja teha kohtusüsteemi ning põhiõiguste ja õiguse, vabaduse ja turvalisuse valdkonnas. Õigusaktide *acquis*-ga vastavusse viimist tuleks eelkõige jätkata riigihangete, konkurentsipoliitika ja maksustamise valdkonnas. Türgi peab arendama institutsioonilist suutlikkust eelkõige nende peatükkide raames, mis käsitlevad äriühinguõigust, transporti ja regionaalpoliitikat ning struktuurivahendite koordineerimist.

Island

27. aprillil 2013 toimunud üldvalimiste järel otsustas valitsus ELiga ühinemist käsitlevad läbirääkimised peatada ning valitsus on teatanud, et läbirääkimisi ei jätkata enne, kui need referendumiga heaks kiidetakse. Islandi ELiga läbirääkimisi pidanud komisjon on laiali saadetud. Kõnealune otsus tähendab, et ühinemisprotsess on peatunud. Valitsus märkis, et kavatseb läbi viia läbirääkimiste praeguse seisu ning Euroopa Liidus toimunud arengute hindamise, mille tulemused esitatakse järgmiste kuude jooksul Islandi parlamendile aruteluks.

Islandi ametiasutused lõpetasid uue valitsuse ametisse astumise järel kõnealuse aruande koostamises osalemise. Käesoleva teatise raames toimuv komisjoni aruandluses, milles

käsitletakse ajavahemikku alates 2012. aasta septembrist kuni uue valitsuse ametisse astumiseni 2013. aasta mais, on nimetatud asjaolu arvesse võetud.

Siiani on avatud 27 läbirääkimispeatükki, millest 11 on ajutiselt suletud. Sellega seoses tehti aruandeperioodil olulisi edusamme 9 avatud ja 1 ajutiselt suletud peatükiga. Island on ELi jaoks oluline partner, sest ta on Euroopa Majanduspiirkonna liige ja osaleb Schengeni alas, samuti on tal ELiga ühised huvid taastuvenergia ja kliimamuutuste valdkonnas, võttes arvesse ELi Arktika-poliitika strateegilist tähtsust.

Hästitoimiva demokraatiana täidab Island jätkuvalt täielikult ELi liikmeks saamise **poliitilisi kriteeriume**.

Majanduskriteeriumidega seoses võib Islandit pidada toimivaks turumajanduseks.

Kapitali liikumise piirangud takistavad oluliselt investeringute tegemist ja majanduskasvu. Kõige suuremaks probleemiks on jätkuvalt nimetatud piirangute kaotamine ja samal ajal vahetuskursi stabiilsuse säilitamine. Ühinemisläbirääkimiste raames loodi 2012. aasta juunis Islandi valitsuse palvel kõnealuste kontrollide kaotamise võimaluste hindamiseks kapitalikontrollide kaotamist käsitlev *ad hoc* tööühm, kus osalesid ka Euroopa Keskpanka, komisjoni ja Rahvusvahelise Valuutafondi eksperdid.

Islandile suunatud **ühinemiseelse abi rahastamisvahendiga** seoses peatas komisjon kõnealuse rahastamisvahendi eesmärgi ja valitsuse otsust ühinemisläbirääkimiste kohta arvestades II ühinemiseelse abi rahastamisvahendi ettevalmistused. Komisjon ei sõlmi I ühinemiseelse abi rahastamisvahendi raames uusi lepinguid. Juba sõlmitud lepingutega kaetud projektide puhul teostab komisjon koos Islandi ametiasutustega projektipõhist hindamist, et komisjon saaks kindlaks teha, milliseid projekte jätkata.

Island on saavutanud juba **kõrge vastavusse viimise taseme** suurel arvul *acquis'*ga hõlmatud valdkondades, seda peamiselt Euroopa Majanduspiirkonda kuulumise tõttu. Aruandeperioodil tehti täiendavaid samme õigusaktide vastavusse viimiseks järgmistes valdkondades: kaupade vaba liikumine, äriühinguõigus, riigihanked, infoühiskond ja meedia ning transpordipoliitika.